

OSMALI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNE BAKIŞ ÜZERİNDEN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ TÜRK SAĞ SİYASETİNDE EMPERYALİZM TARTIŞMALARI*

Enes Bahadır KIZAK** & Mehmet Akif OKUR***

Öz

Bu çalışma, 1960-1980 yılları arasında Türk sağ siyasetinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine ve emperyalizme bakışını incelemektedir. Bu dönemde sağ siyasetin farklı kesimlerinde Osmanlı'nın çöküşü ve Batılılaşma süreci üzerine çeşitli yorumlar ve söylemler geliştirilmiştir. Özellikle Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması gibi olaylar, Osmanlı'nın Batılı güçler tarafından ekonomik ve kültürel olarak sömürgeleştirilmesinin başlangıcı olarak görülmüştür. Bu dönemde sağ siyasetin milliyetçi ve muhafazakâr/İslamcı kanatları, Osmanlı'nın çöküşünden "dış güçler"i sorumlu tutarken, bu güçlere karşı millî bir bilinç ve kimlik inşasının önemini vurgulamıştır. Siyonizm, masonluk, komünizm gibi kavramlar, bu "dış güçler" söyleminin önemli bir parçası olmuştur. Böylece sağ siyasetin, emperyalizm çerçevesinde farklı kavramlarla da oluşturduğu bir söylem bütünü ortaya çıkmaktadır. Çanakkale Savaşı ise bu dönemde emperyalizme karşı kazanılmış bir zafer ve millî birlik sembolü olarak öne çıkarılmıştır. Çalışma, dönemin siyasi partilerinin yayın organları, TBMM tutanakları ve dönemin önde gelen sağ siyasetçilerinin ve düşünürlerinin görüşleri üzerinden bu söylemlerin nasıl şekillendiğini ve siyasi tartışmalara nasıl yansındığını analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Sağ Siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu, Emperyalizm, Anti-Emperyalizm, Milliyetçilik, Muhafazakârlık.

IMPERIALISM DEBATES IN TURKISH RIGHT-WING POLITICS DURING THE COLD WAR PERIOD THROUGH THE LENS OF THE LATE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

This study examines the perspective of Turkish right-wing politics on the late Ottoman Empire and imperialism between 1960 and 1980. During this period, various interpretations and discourses emerged within different segments of right-wing politics regarding the decline of the Ottoman Empire and the Westernization process.

* Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde, Prof. Dr. Mehmet Akif Okur'un danışmanlığında sürdürülen, "Türkiye'de İktidara Gelen Sağ Partilerde Emperyalizm Karşıtlığı (1960-1980)" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Doktor Adayı, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, enesbahadirkizak@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6893-0392>

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, mehmetakifo@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-5095-6113>

Events such as the Tanzimat Edict and the Baltalimanı Commercial Treaty were viewed as the beginning of the economic and cultural colonization of the Ottoman Empire by Western powers. The nationalist and conservative/Islamist wings of right-wing politics during this time blamed "external powers" for the collapse of the Ottoman Empire, while emphasizing the importance of fostering national consciousness and identity in opposition to these powers. Concepts such as zionism, freemasonry, and communism were central to this "external powers" discourse, thereby forming a cohesive narrative within the framework of right-wing politics and imperialism. The Battle of Gallipoli was highlighted as a victory against imperialism and a symbol of national unity during this period. This study analyzes how these discourses were shaped and reflected in political debates, drawing from the publications of political parties, parliamentary records, and the views of prominent right-wing politicians and thinkers of the time.

Keywords: *Turkish right-wing politics, Ottoman Empire, Imperialism, Anti-Imperialism, Nationalism, Conservatism.*

Giriş

1960-1980, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde yaşanan siyasi çekişmeler, ideolojik kamplaşmalar ve toplumsal hareketler, Türkiye'nin geleceğine dair farklı vizyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle sağ siyaset, bu dönemde yükselişe geçmiş ve farklı fraksiyonlarıyla siyasi arenada önemli bir güç haline gelmiştir. Sağ siyasetin yükselişinde, tarihsel anlatılar ve kimlik inşası önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve Batılılaşma süreci, sağ siyasetin farklı kesimlerince farklı şekillerde yorumlanmış ve güncel siyasi tartışmalara konu edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 1960-1980 yılları arasında Türk sağ siyasetinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine ve emperyalizme bakışını incelemektir. Bu dönemde sağ siyasetin farklı kesimlerinde Osmanlı'nın çöküşü ve Batılılaşma süreci üzerine çeşitli yorumlar ve söylemler geliştirilmiştir. Bu noktada, çalışmaya da konu olan bazı önemli başlıkların öne çıktığı gözlemlenmektedir. Örneğin Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması, Osmanlı'nın ekonomik ve kültürel emperyalizme maruz kalmasında önemli eşikler olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, elbette ki Osmanlı'nın gerilemesine ve dağılmasına dair "dış güçler" tanımı da beraberinde getirmiştir. "Dış güçler", kapsayıcı ve sürekli bir düşman olarak konumlandırılmış, bu güçlere karşı duruşun ve mücadelenin önemi de sağ siyaset tarafından dile getirilmiştir. Dış güçler kavramı çatısı altında Osmanlı'yı yok etmek isteyen birçok düşman algısı oluşurken, bu durum Osmanlı sonrasına da miras kalmıştır.

Çalışmada değerlendirilen başlıkların seçilmesinde, Osmanlı'nın son dönemiyle ele alınan dönem arasındaki gelişmeler arasında tarihi bir süreklilik ilişkisi kurulması ve sağ siyasetin söylemlerinde bu konuların özellikle yoğun

olarak öne çıkması yatmaktadır. Örneğin Türkiye'de Ortak Pazar tartışmalarının yaşandığı bir süreçte, MHP'nin yarı resmi yayın organlarından Devlet gazetesi, Tanzimat'taki incelemelerine benzer bir şekilde, "Ortak Pazar" tartışmaları kapsamında 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması'na önemli ölçüde yer vermiştir (Devlet, 1970). MHP Genel Sekreter Yardımcısı ve Erzurum Milletvekili Nevzat Kösoğlu, ele alınan dönemdeki ekonomideki bağımlılık tartışmalarında, 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması'nı Türk sanayisini ve ekonomisini mahveden "emperyalist bir düzenleme" olarak değerlendirmiştir ("Kösoğlu: Gerçek bağımsızlık ancak her türlü emperyalizmi reddetmekle mümkün olur", 1977). Yine Ortak Pazar konusunda, Millî Görüş hareketinin lideri Necmettin Erbakan'ın değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Erbakan, Ortak Pazar'a karşı çıkmakla birlikte Siyonizm'in "dünya hâkimiyeti" projesinde Ortak Pazar'ı bir "tatbikat" ve "deneme" olarak değerlendirmektedir (TBMM, 1970). Bu noktadaki bir başka örnek de Erbakan'ın da değindiği Siyonizm'dir. Henüz 1966 yılında, CKMP'li Rifat Baykal'ın, "Arap devletlerini kaybetmek pahasına körü körüne desteklenen fakat Türkiye lehine oy kullanmayan İsrail'le olan münasebetlerin bir daha gözden geçirilmesi" çağrısı dikkat çekicidir. (TBMM, 1966a) 1967'de Arap ülkeleri ile İsrail arasında gerçekleşen Altı Gün Savaşı'na dair TBMM'deki yorumlar da bu noktada önem taşımaktadır. Örneğin AP'li Mevlüd Yılmaz, savaşın aynı zamanda Müslümanlarla Siyonistler arasında bir savaş olduğunu ve "Yahudi devletinin" hiçbir zaman Türkiye'nin yanında olmadığını belirtmektedir. (TBMM, 1967a) Bu değerlendirmeler, ele alınan dönemle tarihe yönelik bakış açısı ve yorumlama ölçütleri bakımından tarihi süreklilik çerçevesi oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışmaya konu olan başlıkların seçiminde, özellikle sağ siyasetin odaklanması ve ele alınan dönemle özdeşlikler kurması etkili olmuştur. Yani değerlendirilen başlıklar, aynı zamanda ele alınan dönemde de canlılığını korumaktadır.

Bu çalışmada, dönemin sağ siyasi partilerinin (AP, CKMP/MHP, MNP/MSP, MP, DP) yayın organları, TBMM tutanakları ve dönemin önde gelen sağ siyasetçilerinin ve düşünürlerinin görüşleri üzerinden bu söylemlerin nasıl şekillendiği ve siyasi tartışmalara nasıl yansıdığı analiz edilmektedir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması uygulanmıştır. Bu yaklaşım, araştırma tasarımı ile ilgili karar verme, teorik içeriği desteklemek veya literatürde bir eksikliği ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. (Yıldız, 2022) Çalışmanın temel araştırma sorusu, Türk sağ siyasetinin Osmanlı'nın son dönemine ve emperyalizme bakışının ne olduğu ve bu bakışın güncel siyasi tartışmalara nasıl yansıdığıdır. Çalışmanın alt başlıkları ise Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması'na yönelik yaklaşımlar, "dış güçler" kavramının siyasi söylemdeki yeri, muhafazakâr söylemde Siyonizm'in yeri ve Çanakkale Savaşları'nın bir sembol olarak kullanılmasıdır. Bu alt başlıklar aracılığıyla, Türk sağ siyasetinin tarihsel anlatılar üzerinden nasıl bir kimlik inşası ve siyasi söylem geliştirdiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1. OSMANLI'NIN SON DÖNEMİ VE EMPERYALİZM

Osmanlı İmparatorluğu, Türk sağ siyasetinin hem önemli bir motivasyon kaynağı hem de özlenen ve ulaşılmak istenen bir düzen arayışı olarak öne çıkmaktadır. Zira Osmanlı, sağ siyasetin gerek milliyetçi gerekse muhafazakâr yorumlarında ve tarih okumalarında bir övünç kaynağı olarak yer alırken, yedi kıtada hüküm süren imparatorluğun “imparatorluk” olma vasıfları ve süreçleri özenle aktarılmaktadır. Bu açıdan Osmanlı'nın Türk sağ bakımından köklü bir miras ve birikim anlamına da geldiği; özellikle Türkiye'nin konumu ve varlığı açısından ciddi bir meşruiyet kaynağı sayıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim MHP'nin ideolojik gelişiminde önemli rol üstlenen Dündar Taşer'e göre Türk milleti, dünyanın en büyük imparatorluklarını kurmuş ve egemenliğini eski dünyanın her köşesinde yürütmüş bir millettir. (Aksun, 2017) Bu imparatorlukların sonuncusu, bugüne kadarki tarihin kaydedebildiği en kudretli, adaletli, azametli varlık olan Osmanlı Devleti'dir. Öte yandan Osmanlı'nın kudreti ve gücü kadar, yıkılma süreci de değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde, imparatorluğun gerileme sürecinin nedenleri irdelenirken, aslında ele alınan dönemden geleceğe ışık tutacak bir anlatı da belirlenmiştir. Özellikle 1960 sonrasında, Osman Turan, Erol Güngör, Ziya Nur Aksun ve Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlerin çalışmaları, Batılılaşma tartışması ve kültürel dönüşüm sorunu kapsamında yaşanan rekabet ortamının kökenlerini, Osmanlı'nın son dönemindeki Batılılaşma tartışmalarıyla özdeşleştirmenin önünü açmıştır. Milliyetçi-muhafazakâr düşünürlerin ve siyasetçilerin, cumhuriyet dönemi bürokratik seçkinlerin Osmanlı mirasına yönelik üstenci tutumuna, yaklaşımına ve bunu yansıtan CHP'ye karşı olumlu yaklaşımları söz konusu olmamıştır. Tersine, bu üstenci tutuma karşı Osmanlı mirasına vurgu yapan güçlü ve kudretli bir nostalji ortaya konulmaktadır. Taşer'in Osmanlı'nın yıkılma sürecine dair sözlerini aktaran Erol Güngör, Taşer'in, Türkiye'nin geçmişini terk ettiği için bugün içinde bulunulan duruma geldiğini ve soruların cevabının, dünya tarihinde eşi bulunmayan bir devlet olan Osmanlı'da olduğunu söylediğini aktarmaktadır. Taşer'e göre Osmanlı'yı bilmeden ve anlamadan Türk milletini anlamaya, içinde bulunulan sıkıntıları anlatmaya imkân olmamaktadır.

Düşünce dünyasında şekillenen Osmanlı merkezli söylemin siyasete akışının da oldukça hızlı ve geniş olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle sağın öne çıkan iki siyasi çevresinde, CKMP/MHP ile MNP/MSP çizgilerindeki söylemlerde Osmanlı'nın bir gurur kaynağı olarak yer edinirken dağılmasının da büyük bir “ibret” ve “ders” ile okunduğu anlaşılmaktadır. Zira sağın emperyalizm söylemindeki odaklardan birini de tarih oluşturmaktadır ve emperyalizm, çeşitli yöntemlerle Osmanlı'nın yıkılmasına sebep olmuştur. MNP/MSP lideri Necmettin Erbakan, emperyalizmle birlikte “Hristiyan Batı” ve özellikle de “Siyonizm” ifadeleriyle Osmanlı'nın başta Yahudiler olmak üzere “dış güçler” tarafından hedef alındığını belirtirken, Malazgirt'ten Kosova'ya, İstanbul'un fethinden Kanuni Sultan Süleyman'a kadar Osmanlı'nın en parlak dönemlerini örnek vererek (Erken, 2013) partisini ve söylemlerini meşrulaştırma çabasına girişmiştir.

Türkiye’de sağ siyasetin Osmanlı’ya dair tarih okumasında ve yaklaşımında emperyalizmin yeri, belli başlı odak noktalarda ortaya çıkmaktadır. Bu noktaların başında, “emperyalizmin yerli uzantıları” olarak kültür emperyalizminin ilk örnekleri olarak gösterilen Tanzimat ve Baltalimanı Ticaret Antlaşmaları yer almaktadır. Bu tarihî olaylar, Osmanlı’nın yıkılmasına sebep gösterilirken “içteki düşman uzantılar” kavramsallaştırmasını sağlayarak, bunlarla özellikle 1960-1980 arasında CHP çevresi ve sol hareketler arasında özdeşleşme sağlanması için güçlü bir dayanak oluşturmuştur. Yani tarihi referanslar, ele alınan dönemdeki güncel siyasi gelişmeleri ve söylemleri de etkilemiştir. Özellikle MHP’ye yakın düşünürler ve Taha Akyol, Dündar Taşer gibi MHP’li siyasetçilerin incelemelerinde Tanzimat ve sonrası önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan ilk olarak, Tanzimat ve Baltalimanı Ticaret Antlaşmaları’na dair yaklaşımlar ve yorumlar irdelenecektir. Bu yaklaşımlar, bizi doğal olarak ele alınan dönemde siyasette egemen olan “dış güçler” kavramına götürmektedir. Bir özne olarak “dış güçler”, literatür açısından uluslararası rekabette daima Osmanlı’nın güçsüz kalması ve dağılması için çabalayan, saldıran ve planlar kuran bir yapı olarak siyasi söylemde yer almıştır. Diğer bir konu, özellikle Millî Görüş hareketinin fazlasıyla ilgi duyduğu ve sağ siyasetin Osmanlı’nın yıkılışına dair yorumunda muhafazakâr kesimin yoğun olarak kullandığı “Siyonizm ve Masonluk” söylemidir. Bu söylem, yoğunlukla İslâmcı/muhafazakâr siyasette karşılık bulsa da Türk milliyetçisi kimi düşünür ve siyasetçilerde de kullanıldığı görülmektedir. Siyonizm, muhafazakâr siyasi çevrede saldırgan ve emperyalist bir hareket temelinde, Osmanlı’yı yıkan ve Türkiye ile birlikte İslâm ülkelerini hedef alan bir tehdit olarak algılanmaktadır. Konuya dair son başlık, sağ siyasette ve düşünce hayatında oldukça fazla işlenen, büyük bir anlam yüklenen ve “büyük ve güçlü bir düşmanla açıkça savaşarak, oldukça fazla bedel ödeyerek kazanma” vurgusunun işlendiği Çanakkale Savaşlarıdır. Savaşların gerçekleşmesi, Osmanlı’nın kayıpları, düşman devletlerin mağlubiyeti ve Çanakkale’nin sağda güçlü bir sembole dönüşmesi, geniş bir söylem alanını ve yansımalarını ifade etmektedir. Zira Çanakkale’de güçlü bir düşmana karşı bir araya gelen bir tür bağ söz konusudur. Bu bağ, zaman zaman İngiliz sömürgeciliğinin mağduru olarak düşman saflarında yer alan Müslümanlara da yer veren başka bir söylemi geliştirmektedir. Nihayetinde, bir sembol olarak “geçilmeyen” Çanakkale, 1960-1980 arasında başta kültür emperyalizmi olmak üzere çeşitli emperyalist saldırılar sonucunda geçilmeye çalışılmaktadır.

1.1. Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, 1960-1980 döneminde hem sağ siyasette hem de düşünce hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu yerin önemini, gücün ve kudretin temsilcisi Osmanlı’nın yaşadığı kırılmanın temel alınması oluşturmaktadır. Zira Türkiye’de sağ, Tanzimat’a her şeyden önce bir “kopuş” olarak yaklaşmaktadır. Osmanlı’yı Osmanlı yapan bütün unsurlar, Tanzimat sonrasında aşınmaya uğramış ve imparatorluğun yıkılmasında

önemli bir rol oynamıştır. Söylemdeki “kopuş” vurgusu, bir tür “kök” arayışının da ortaya atılmasını sağlamaktadır. Necip Fazıl Kısakürek, Tanzimat sonrası yaşanan süreci, bir tür “köksüzlük” ve “fikirden öksüzlük” olarak tanımlamaktadır. Kısakürek’in anlatımlarında yoğun bir şekilde kullandığı “çile” metaforu, Tanzimat sonrası “çilesizlik” olarak ifade edilirken “maymunluk” olarak da ifade belirtilmektedir (Kısakürek, 1977). Bir “durağanlaşma” ifadesi olarak Tanzimat, bu açıdan köksüzlükle birlikte yetersizliğin ve aslında sıradanlığın da sembolü hâline getirilmektedir. Kopuş olarak Tanzimat, geleneğin ve değerlerin yıkılma sürecinin başlangıcı olarak Osmanlı’nın yüzlerce yıllık birikiminin basite indirgenmesi ve yoğunluğunu kaybetmesi olarak değerlendirilmektedir.

Tanzimat’a yaklaşımların ikinci ve en önemli aşamasını, Avrupa etkisi ve Tanzimat’la birlikte sıklıkla kullanılan “Batılılaşma” kavramı oluşturmaktadır. Köklerden koparan Tanzimat’ın, Avrupalı devletlerin zoruyla uygulanması ve bir anlamda dayatılması, sağ siyasetteki eleştirilerin ana unsurunu oluşturmaktadır. Kökten kopuşun aktarımındaki yoğunluğa karşı Avrupalı devletlerin zorlaması, siyasi söylemde somut bir aktarım imkânı bakımından daha geniş bir alan sağlamıştır. MHP’nin önde gelen aktörlerinden olan Nevzat Kösoğlu, Tanzimat hareketlerinin doğrudan Avrupa devletlerinin fiili ve fikri etkisi altında kaldıklarını aktarmaktadır (Kösoğlu, 1971). Kösoğlu’na göre Avrupa siyaseti, netice itibarıyla gayrimüslim ve Türk unsurların imparatorluktan ayrılmasını amaçladığından, bu hareketleri başlatmış ve beslemiştir. Öte yandan gerçekleştirilen inkılâpların halkla da bir ilgisi bulunmamaktadır; yalnızca Selanik ve İstanbul gibi çok dar ve kısıtlı bir alanda etkili olurken, Anadolu’da Tanzimat’a dair bir gelişimin olduğunu söylemek mümkün değildir. Kösoğlu, bu noktadaki görüşlerini, halkın Tanzimat için söylediği rivayet edilen “Artık gâvura ‘gâvur’ denmeyecek” ifadesiyle desteklemektedir. Tanzimat’ın ilân edildiği dönemin koşullarını değerlendiren Kösoğlu, Avrupa’nın ekonomik yaşantısında emperyalizmin hız kazandığını belirtmektedir. Bu açıdan özellikle İngiltere’ye odaklanan Kösoğlu’na göre İngiliz emperyalizmi, Mısır ve Arap yarımadasında tartışmasız bir hegemonya kurmayı amaçlamaktadır. Bu arada Rusya ve siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya’nın emperyalist amaçlarla Osmanlı’yı hedef aldığı da bilinen bir gerçektir. Ancak emperyalist devletlerin dayatmaları, yalnızca Tanzimat’la sınırlı kalmamış, Islahat Fermanı da doğrudan Osmanlı’yı hedef alan bir unsur olarak, “dış güçlerin fiili müdahalelerini yumuşatabilecek hukuki formüller” ifadesiyle tanımlanmıştır. Yabancı ülkelerin dayatmalarında, kaba ve açık baskı unsurları haricinde kültürel yollar ve telkin de kullanılmış, özellikle Tanzimat dönemi devlet adamlarına Osmanlı’nın bekâsı için bu tavsiyelerde bulunulmuştur. Kösoğlu’na göre bu noktada “kültür emperyalizmi” de göz önünde bulundurulmalıdır. Yabancı etkilerin en çok başarılı olduğu devlet adamı ise Reşit Paşa’dır. Mümtaz Turhan ve Ziyaeddin Fındıkoğlu gibi düşünürlere atıfta bulunan Kösoğlu, Tanzimat sonrasında Osmanlı’nın dış politikada yaşadığı sorunların temeline de Tanzimat’ı yerleştirmektedir.

Devlet gazetesinin yazarlarından Nuri Gürgür ise Osmanlı'nın son döneminde yaşadığı bunalım ile 1970 sonrası yaşanan siyasi kaosu özdeşleştirmektedir:

“...Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu Avrupa'nın sevgisine mazhar olmakta gören ve buna ulaşabilmek için olmadık densizliklere kalkışan o devir devlet adamlarının zihniyeti bir asır sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde zuhur edecek bazı politikacıların berrak bir habercisi sayılabilir. Sırası geldiği zaman tamamen millici görünebilen ve hariçten gelecek her şeye karşı bağınaz bir tecritçi olabilen bu politika dehalarımız, işlerine gelen konularda Avrupa'da kendi meşreplerinden birtakım adamların hükümlerine “muhkem kaziye” hâlinde bağlanmakta mahzur görmüyorlar... Mesela Osmanlı Devleti'nin en büyük hasmı ve emperyalizmin o zamanlar bir numaralı temsilcisi olan İngiltere'nin İstanbul'daki elçisinin yerinde bugün Hollandalı parlamenterler, Almanya'nın müstafi başbakanı ve benzerleri yer alıyor...” (Gürgür, 1975, s. 5)

Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması'nın, Osmanlı'nın son dönemine dair değerlendirmelerde, imparatorluğun yıkılmasında önemli bir etken olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Ekonomik ve kültürel emperyalizm açısından sağ siyasetin tarih değerlendirmelerinde bu iki olayın ciddi bir yer tuttuğu da ifade edilebilmektedir. Bunda, özellikle 1960-1980 dönemindeki emperyalizm değerlendirmeleriyle tarihi bir süreklilik ve ilişki kurma çabasının da etkili olmasıyla birlikte ideolojik değerlendirmelerin de önemli bir faktör olduğunu eklemek gerekmektedir. Zira kusurlu ve eksik bir Batılılaşma süreci, ele alınan dönemde de emperyalizm tartışmalarıyla değerlendirilmekte ve özdeşlik bu şekilde sağlanmaktadır.

1.1.1. Taklitçilik ve Kültür Savaşı

Batı'nın taklit edilmesi, Tanzimat süreciyle birlikte Osmanlı'nın devamlılığını sağlayabilmek adına ortaya çıkan formüller arasında en olumsuz bulunan ve bu olumsuzluğun 1980'lere kadar uzandığı bir söylemin yansımasıdır. Sağın farklı kutupları, “Batı taklitçiliği” noktasında bir çıkış noktası olarak benimsedikleri Tazminat'a yönelik yaklaşımda, aslında içe yönelik bir eleştiri geliştirmektedir. Zira “köklerden kopma” olgusuyla birlikte Avrupa'nın dayatmasının, ülke sınırları içerisinde de karşılık bulduğunun göstergesi “taklitçilik” söylemidir. Daha önce Gürgür'ün yazılarında da aktarılan bu durum, aslında daha geniş bir bakış açısını yansıtmaktadır. Özellikle “Tazminat aydını” tiplmesi, bu söylemin kalıplaşmış hâle gelmesi bakımından önemlidir. Taha Akyol'un Batı'nın etkisine dair eleştirileri, bilimsel açıdan sistemli ve tarihçilik açısından daha elverişli olması açısından dikkat çekicidir. Akyol, Batılıların Türk milletine tarihî bir düşmanlığı olduğuna dair ön kabulü eleştirilerine başlamaktadır (Akyol, 1970). Batı'nın 19. yüzyıldaki çekiciliğini kaybettiğini belirten Akyol'a göre Batılı olmayanlar, bu yüzyılda büyük bir melankoli içindedir ve

Batı emperyalizmi, onları köleleştirmekte, sömürmekte, ezmekte ve millî şahsiyetlerini unutturmak için yabancılaştırmaya çalışmaktadır. Akyol, bu noktada Tanzimat sonrası Batıcılarında bu durumun yaşandığını gözlemlerken, Rezaizade Mahmud'un "Araba Sevdası" romanındaki karakterleri örnek vermektedir. Tarihin Avrupa merkezli bir bakış açısıyla aktarıldığını belirten Akyol, bu sebeple bütün milletler açısından Batı'ya eşit olmanın yönteminin Batı'yı taklitten geçtiğinin zannedildiğini belirtmektedir. Sağın milliyetçi kanadında benzer eleştirilerin Dündar Taşer'de de olduğu gözlemlenmektedir. Taşer'e göre süreç, Türkiye'nin Avrupa vesayeti altına girmesine sebep olurken "Batılılaşma hastalarının" türemesine de sebep olmuştur. "Türkiye biraz sonra 'devrimler' dönemine giriyor. 'İlerleyeceğiz' diye kendi ordumuzu top ateşine tutuyoruz. Birtakım batılılaşma hastaları türüyor. 'Pantolon giyer, pelerin taşır, fes vurursak sorun çözülür' diyorlar" ifadelerini kullanan Taşer, iç mücadele sürecinin bu şekilde başladığını ve Tanzimat'la birlikte Osmanlı'nın kaderinin altı Avrupa devletinin eline teslim edildiğini aktarmaktadır. Taşer ayrıca, Tanzimat'tan başlayan ve Cumhuriyet'e kadar devam eden bir süreklilik olduğu iddiasındadır ki sağın tarih anlayışında, özellikle Cumhuriyet sonrası dönemdeki resmî görüşe yönelik eleştirilerin varlığı da hissedilmektedir. Taşer'e göre Tanzimat'tan sonra kurulan kurumlar, Türk milletinin tarihi köklerine bağlı olmadan, Batı'ya benzemek amacıyla kurulduğundan, milletin çıkarlarına ve inançlarına aykırı gelişme göstermiştir. Tanzimat kurumlarının mensupları da millete hizmet için değil "milleti yola getirme" görevini edinmiş kimseler gibi davranmışlardır. Taşer, milletten kopuk bir zümrenin böyle ortaya çıktığını ve bu zıtlaşmanın cumhuriyet sonrasında da artarak devam ettiğini belirtmektedir. Nihayetinde laiklik fikrinin yanlış yorumlanması, milletle yöneticiler arasındaki bağları da büsbütün koparmıştır (Aksun, 2017).

Tanzimat, sağın muhafazakâr kesiminde de ciddi bir tepkiyle karşılanan ve çoğunlukla içinde bulunulan dönemde yaşanan sorunların odağına yerleştirilen bir olay olarak, siyasi ve kültürel söylemde önemli bir yer tutmuştur. Millî Görüş hareketinin ideolojik anlamda gelişimini sağlayan isimlerden olan Bahri Zengin, Tanzimat'tan itibaren politika ile kültürün arasının açıldığını ifade etmektedir (Zengin, 1978). Zengin'e göre yabancı kültürle yetişmiş devlet adamları ve yöneticiler, ülkenin politikasına egemen olmuştur. Bu devlet adamları, "olağanca" bir güç uygulayarak toplumu kültür değişimine zorlamıştır. Ancak kültürün işlevini, politika ile ilişkisini yeterince kavrayamadıkları için yabancı devlet adamlarının, yabancı basının sözlerine ve değerlendirmelerine hiç sorgulamadan inanmıştır. Bu durum, Türkiye'de politikacıların ve basının, Batılı devlet adamlarının sözlerine, Batılı medya kuruluşlarında çıkan yorumlara birer mutlak gerçek olarak bakmalarına sebep olmuştur. Meseleyi kültür kavgası yönüyle ele alan Zengin'e göre ele alınan dönemde ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo da Tanzimat'tan bu yana ilk kez politikayı kültür dinamikleriyle birlikte düşünen, yerli kültürel değerleri savunan, böylece politikacı ile toplum arasında devam eden kültür çatışmasına son vererek ülkede kültür birliği ve barışı getirmeye çalışan bir

kadronun varlığı ile açıklanabilmektedir ki Zengin, bu kadronun Millî Selamet Partisi olduğunu ifade etmektedir. Zengin, kültür ile politika arasındaki ilişkiyi kavrayamayan Tanzimatçıların Osmanlı İslâm Devleti'nin çökmesine sebep olduğunu ifade ederken, tarihin, yabancı kültürü politikanın itici gücü olarak kullanan devlet adamlarının o ülkeyi yıkıma götürdüğünü, yabancı kültürün yabancıya hizmetle eş anlama geldiğini savunmaktadır.

İslâmcı/Muhafazakâr çevredeki etkisiyle bilinen Mehmet Akif İnan, Tanzimat'ı, “Kanuni devrinde başlayan yanlışlarımızla, iç murakabesizliğimizin veledi” olarak tanımlamaktadır (İnan, 1963). İnan'ın farkı, Osmanlı'nın Avrupa'daki Rönesans sürecini mantıksız bir tavırla inkâr ettiğini ve Tanzimat'tan önce önemli ihmallerin olduğunu ifade etmesidir. Bu durum, konuya yaklaşımlarda özeleştirelinin de yapıldığı ve yaklaşımların farklılaştığı noktaları da göstermektedir. Tanzimat'ı bir açıdan “uyanış” ve “silkiniş” olarak tanımlayan İnan, Tanzimat'ın tek taraflı işlendiğini ve “fena” neticeler verdiğini belirtmektedir. İnan'ın daha önce ifade edilen yorumlara en benzer yönü ise Tanzimat'ın içeriğinden çok “Tanzimatçı” tipine yönelttiği ağır eleştirilerdir. “Bizim 3 asrı bulan baygınlığımızı ve muasır Avrupa'ya ayak uyduramamamızı İslâm'ın bir kabahati gibi gören sığ beyinli Tanzimatçılar...” ifadesini kullanan İnan, Tanzimatçıların millî bünyeyi doğrudan tahrip ettiğini düşünmektedir. Sağın milliyetçi kanadından sosyolog Orhan Türkdoğan da Tanzimat'a dair yaklaşımları doğrudan “kültür çatışması” yönüyle inceleyen isimlerdendir. Türkdoğan'a (2004) göre Tanzimat'ın getirdiği her alandaki ikilik, aslında kültürel dengenin iyi bir şekilde sağlanamaması sonucudur. Yani Türk milleti bağımsız kültürüne sahip olamadığı için, her medeniyetten bir parça almak suretiyle “taklitçi, kopya bir toplum” ortaya koymuştur. Ziya Gökalp'e atıf yapan Türkdoğan'a göre toplumsal evrimin en son aşamasını teşkil eden millet niteliğine kavuşabilmek için, toplumun çevresindeki medeniyetin (maddi kültür) unsurlarını maddi olmayan kültüre (hars) uygun duruma getirmesi zorunluluğu söz konusudur. Bu nedenle öncelikle kültürün (hars) ilerlemesi olmakta, ardından kültürün (maddi olmayan) bu gelişimi, medeniyetin (maddi kültür) ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ancak farklı kültürlerin, aynı çevre içinde geliştirdikleri ortaklaşa medeniyet (maddi kültür) aktif duruma geçmek suretiyle maddi olmayan kültürü etkilemektedir.

1.1.2. Siyaset ve Kültür Emperyalizmi

Türkiye'de, 1960-1980 arası dönemde yer alan sağ partiler arasında özellikle ideolojik yönü güçlü, belirli bir fikir birikimine dayanan partilerin eleştirel nitelikleri, Tanzimat konusunda da daha belirgin ve kapsamlıdır. Bu açıdan MHP ve MNP/MSP, 1970 sonrasında kapsamlı eleştiriler ortaya koyarken bu eleştirileri “emperyalizm” temelinde yapmıştır. Partilerin ideolojik temellerindeki netlik ve somutluk, ideolojiyi yansıtması bakımından da önem taşıyacağından, emperyalizmin bu kapsamda uygun bir zemin olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bir tür “dış müdahale” olarak algılanan Tanzimat,

daha önce de ifade edildiği gibi köksüzlük, Batılılaşma çabası, Batı taklitçiliği ve kültürel çatışma gibi farklı başlıklarda değerlendirilmiş ve eleştirilerin boyutu genişlemiştir. Bu durum, düşünce dünyasıyla birlikte siyasi yönelimde ve söylemde de görülmektedir. Özellikle sağın milliyetçi ve muhafazakâr kanatları, yani MHP ile MNP/MSP çizgileri TBMM’de de benzer görüşleri birlikte aktarma fırsatı bulmuş, hatta bir partiden yapılan açıklama diğer parti tarafından desteklenmiştir. Bunda, partilerin ideolojik yoğunluklarının ve derinliklerinin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak AP’lilerin de TBMM’de MHP’ye ve MNP/MSP çizgisine destek verdiği anlaşılmaktadır. Özellikle bir tür “öze dönüş” yolu öneren partilerin, Batı eleştirilerini de bu kapsamda derinleştirdiği ve ideolojik/tarihî bir anlatımla desteklediği görülmektedir. MNP’nin kuruluş beyannamesi, bu açıdan oldukça açıklayıcıdır:

“Tarihsel en büyük millet olarak örnek medeniyetler kurmuş, insanlığa ışık tutmuş, dünyanın nizamını tanzim ve idare etmiş olan milletimiz... Aynı zamanda maddi alanda da Batı’dan önde [idi]. İlim, fen, teknoloji, öğretimde ve eğitimde ileri [idi] ve bilhassa ahlaki üstünlüğümüz her sahadaki başarılarımızı temel taşıyı teşkil ediyordu... Milletimizi dıştan yenemeyen batıl güçler, uzun asırlar sonra onu içten yenme yoluna yöneldiler ve bu hususta zamanla büyük başarılar sağladılar. Milletimizi kendi öz benliğinden uzaklaştırma ve fitratında mevcut ahlak ve fazileti tatbikat sahasından kaldırmaya matuf maksatlı çalışmalar birkaç asırdan beri onu içten yıkmaya hususunda mühim merhaleler katetti. Tanzimat’la su yüzüne çıkan ve bilahare günden güne meşruiyet kazanmaya başlayan kozmopolitlik ve gayrimillilik hareketleri maddi ve manevi alanda gerilememize sebep olmuş ve büyük imparatorluğumuzu kısa zamanda çökertmeye ve yıkmaya kâfi gelmiştir.” (Akpınar, 2009).

MHP’nin 1973 tarihinde yayımlanan “Kudretli, Müreffeh ve Büyük Türkiye için Milliyetçi Hareket Partisi” başlıklı programında doğrudan Tanzimat’tan bahsedilmese de “yabancılaşma” ve “özden kopuş” vurgularıyla MNP’ye benzer yaklaşımın benimsendiği anlaşılmaktadır:

“Uzun zamandan beri milletimizin rıza ve hür iradesine aykırı olarak, millî benliğini kaybetmiş bir avuç taklitçi aydının baskı ve emrivakileri ile yürütülmeye çalışılan güdümlü bir kültür değişimi programının yozlaştırıcı ve yabancılaştırıcı tahribatı sonucu, insanımız inançlarına ters bir kültür muhitine ve yaşama tarzına itilme tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmıştır. Böylece kokuşmuş bir kültür ve medeniyet, bazı aydınlarımızın ilmin ışığındaki gerçekçi tenkitlerine rağmen, çağdaş yaşama seviyesi olarak takdim edilmek istenmiştir. Bu kültür sömürsünün arkasından gelen siyasi ve ekonomik sömürünün de toplum hayatımızı sarstığı görülmektedir. Millî bünye,

kendine ters gelen her çeşit yapılaşmaya devamlı tepki göstermekte ise de karar ve uygulama mevkiinde olanlar bu tepkiye aldırış etmemektedirler.” (Kudretli, Müreffeh ve Büyük Türkiye İçin MHP Programı, 1973)

TBMM’de yaşanan tartışmalar, sağ siyasetin tarihî değerlendirmelerinde Tanzimat’a bakışını ve emperyalizm yorumunu anlama konusunda oldukça açıklayıcıdır. Örneğin MSP Kahramanmaraş Milletvekili Hasan Seyithanoğlu, Türk milletinin 150 yıldır her alanda Batı emperyalizminin sistemli ve planlı saldırısına maruz kaldığını ifade etmektedir (TBMM, 1979). “Şimdi belki içinizden bazılarınızı çıkıp diyecektir ki, ‘Hayır, Batı’dan evvel Batı emperyalizmine peşkeş çeken biz olduk. Eğer Batı’ya biz peşkeş çekmeseydik, Batı hangi gedikten faydalanarak bu toplumun içine sızabilecekti?’ Böyle düşünenlerinizin, bize Jön Türk zihniyetini hatırlatmak istediklerini biliyoruz” diyen Seyithanoğlu’na göre Batı’nın kültürel ve siyasal emperyalizminin öncüleri Jön Türklerdir. Jön Türklüğü bir “zihniyet” olarak değerlendiren Seyithanoğlu, bu zihniyetin geçmişte kalmadığını ve ele alınan dönemde de hâkim olduğunu iddia etmektedir. Zira okul ve eğitim programları Jön Türklerin Batı’dan ithal ettikleri zihniyete göre yapılırken, bu zihniyet Batı’ya köle olmayı hedef tutan, Batı’yı bir dogma olarak benimsemeyi buyuran bir zihniyet söz konusudur. Seyithanoğlu, düşüncelerini ifade ederken tarihi sürekliliği de yansıtarak Cumhuriyet Halk Partisi’ni de hedef almaktadır:

“Bizim Millî Mücadelemiz, Batı emperyalizmine karşı milletimizin şanlı bir direnişini sergiler. Milletimizin bu direnişi, ama ne yazık ki ve ne acıdır ki bir millî kültür hareketiyle desteklenememiştir. Batı kültürünün tam bir istilasına maruz kalınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin muhalefet dönemlerinde iddia ettiği ekonomik emperyalizm, bu kültür emperyalizminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır... İşte Batı uygarlığının Hristiyanlığa bakışını biz, Türkiye’de İslam’a adapte ediyoruz. Yani Batı’nın Hristiyanlığa bakışını, biz Türkiye’de İslam’a çeviriyoruz; yani, Batıcılık oynuyoruz. Hristiyanlık, dedikleri gibi ilmi zihniyete aykırı olabilir; fakat bu bizim sorunumuz mu? Bu Batı’nın kendi sorunu. Oysa biz, kendimize ait sorunların bile neler olabileceğini doğru dürüst kestiremediğimizden, onlar ne yapmışsa biz de onu yapmaya mecbur sanıyoruz kendimizi... Hindistan’da maymunları avlamak için bir kavanozun içerisine ceviz koyarlarmış. Maymun kavanozdaki cevizi almak için elini kavanoza sokar; fakat cevizi bir kere eline alınca onu tekrar bırakmayı akıl edemediği için, elini kavanoza kaptırılmış olur, böylece yakalanırmış. Şimdi biz de tıpkı bu maymun gibi, Batı uygarlığından kopartacağımızı umduğumuz bir adet ceviz için,

bütün paçamızı Batı'ya kaptırmış bir hâldeyiz.” (TBMM, 1979, s. 755)

Seyithanoğlu'nun Tanzimat'a yönelik eleştirileri, kültürün içerisinde bir eğitim tartışması olması bakımından anlamlıdır. Zira Seyithanoğlu, geleneksel medrese eğitimi ile birlikte mektep eğitiminin de devam etmesinin ülkede iki tip aydın üreten bir eğitim düzeninin oluşmasına sebep olduğunu aktarmaktadır. Medreselere önem verilmemesi, medreselerin kendini aşacak ve yenileyecek ortamı bulamamasına ve mekteplerde yetişen aydın ile medreselerde yetişenler arasında uçurumun artmasına sebep olmuştur. Bu açıdan Tanzimat, yani Seyithanoğlu'nun deyimiyle “Batılılaşma”, ülkenin ihtiyacı olduğu yenilikleri getirememiş ve kurtuluşu Batı'ya yaranmakta arayan, ulusal kişiliği hiçe sayan diplomasisi ve ülke kaynaklarını Batı'ya peşkeş çekmeye mecbur kalan ekonomik durumuyla ülkedeki bunalımı daha da yoğunlaştırmıştır (TBMM, 1978a).

Sağın eleştirilerinde kullandığı argümanların en önemlileri de “halktan uzaklaşma” ve “halkı anlayamama” üzerine kuruludur. Kurumsal yozlaşmanın “aydın ihtiyacını” karşılayamadığını belirten Seyithanoğlu, ülkenin insanı ile özdeş bir aydın tipinin olmamasından yakınmaktadır. Ülkede yaşanan krizin Tanzimat'tan beri artarak devam ettiğini belirten Seyithanoğlu'na göre eğitim kurumları halkla bütünleşen aydınlar değil; ona tepeden bakan ve onu ilkel bulan aydınlar yetiştirmiştir. Bunda, Batı'dan ithal edilen kurumsal yapının etkisi söz konusudur. Öte yandan bu kurumsal yapı, Batı'nın kültür emperyalizmine yenik düşen bir aydın tipi üretirken, bu aydın tipi de gerektiği gibi Batı'yı özümseyebilmiş bir yapıda değildir; daha çok küçük, derinliksiz, kültürden ve yetenekten yoksun, slogancı ve yüzeysel bir niteliktedir. Seyithanoğlu, buradan hareketle daha önce ifade edilen kültür savaşına göndermede bulunmaktadır. Zira bu aydın tipinin en belirgin temsilcisi olarak üretilen öğretmen miti, yıllarca köylüyle, köyün imamıyla savaştırılmıştır ve yıllarca bunun edebiyatı devam etmiştir. Ele alınan dönem içerisinde eğitimdeki kavganın niteliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır (TBMM, 1978b).

Tanzimat, Osmanlı'nın gerilemesinde ve dağılmasında önemli dinamikleri taşıması bakımından sağ siyasette ve düşünce hayatında daima eleştiri konusu olmuş, bu eleştirilerin odağını da kültürel yaşama yönelik kalıcı etkiler oluşturmuştur. Öte yandan Tanzimat'la arasında yalnızca bir yıl fark bulunan ve Osmanlı'nın ekonomik yaşantısını önemli ölçüde etkileyen başka bir tarihî olay daha sağ siyasetin eleştirilerini yönelttiği ve geçmişten içinde bulunulan döneme uzanan sürekliliği yansıttığı bir alan olmuştur. 1838 yılında imzalanan Baltalimanı Ticaret Antlaşması, çoğu açıdan Osmanlı'nın ekonomik emperyalizme doğrudan maruz kalmasına sebep olan bir faktör olarak değerlendirilmiş ve yine Tanzimat'takine benzer bir şekilde içinde bulunulan dönem açısından “ibret” verici bir ders niteliği olarak incelemeye alınmıştır. Özellikle 1960-1980 döneminde Türkiye'de yaşanan “Ortak Pazar” tartışmaları, 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşmasıyla bir özdeşleştirmeye

sebeplere olmuş ve Türkiye’de sağ siyasetin tarih üzerinden hareket ettiği ve döneme yönelik oluşturduğu söylemlerin ve incelemelerin temelini oluşturmuştur.

Antlaşmanın yabancı devletlere geniş bir hâkimiyet alanı tanıyan yönleri, “Avrupa emperyalizmi” ya da “yabancı müdahalesiyle” tanımlanan bir tür karşı tavır ve söylem geliştirmiştir. Osmanlı’ya yönelik “ekonomik emperyalizmin” resmî dayanağı ve sağ siyaset açısından sembolü olarak Baltalimanı Ticaret Antlaşması, sağ siyasetin milliyetçi ve muhafazakâr ideologları ve siyasetçileri tarafından değerlendirilmiştir. Tanzimat’a yönelik eleştirileri getiren ve yoğunlaştıran aktörlerin, yani MHP’nin ve MNP/MSP çizgisinin burada da etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bunda, özellikle 1960 sonrasında iktidara gelen sağ partilerin ekonomik program ve yaklaşımlarındaki klasik liberal ekonomik anlayıştan uzaklığın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira MHP’nin korporatizmi yansıtan ekonomik modeli ile MNP/MSP’nin Anadolu tüccarına vurgu yapan ve yerli kalkınmaya İslami bir kimlik ekleyen ekonomik modeli, iktidara gelen diğer sağ partilerin programlarından ve söylemlerinden ayrılmaktadır. Bu durumda, elbette ki ele alınan dönemin ekonomik şartları ve dünyadaki ekonomik/politik gelişmelerin de etkisi söz konusudur. Ancak Osmanlı’nın ekonomik bağımlılığı meselesi yalnızca bu partiler tarafından değerlendirilmemiştir. 1966 gibi erken bir tarihte konuyu TBMM gündemine taşıyan Yeni Türkiye Partisi Milletvekili Misbah Ongan’a göre kapitülasyonlar sebebiyle bol ve ucuz imalatın ülkeye girmesini engelleyecek herhangi bir gümrük duvarı söz konusu değildir. Yerli sanayi ve el tezgâhları da böylece silinmiş ve ülkenin gelir kaynakları kurumuştur. Osmanlı yöneticilerinin borçlanmaya gitmesi, gümrük kontrolünün tamamen yabancılara terk edildiği bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Ongan, “Şimdi tarih sayfalarını burada kapayarak ve lüzumlu dersi alarak konuyu değerlendirmek için bugüne gelelim” diyerek, konuyu içinde buldukları döneme taşımaktadır (TBMM, 1966b).

Siyasette “yerliliğin” ve “milliliğin” ana gündem olarak yükseldiği, ekonomik bağımlılığın kökenlerinin tartışıldığı bir dönemde, Türkiye’deki sağ siyasetin bu durum karşısında kayıtsız kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan 1838’deki Baltalimanı Ticaret Antlaşması iyi bir çıkış noktası olmaktadır. Tanzimat’a dair eleştirileri de dile getiren Taha Akyol da Avrupa’nın kapitalist gelişimini ve bunda sömürgeciliğin rolünü incelemiştir. Avrupa sömürgeciliğinin siyasetin sağında bulunan bir partide ve yayın organlarında ele alınması ve bilimsel bir eleştiriye tabi tutulması, dönemin şartlarını yansıtmaları bakımından da önem taşımaktadır. Akyol, Avrupa’nın sömürgeci geçmişini irdelerken bu sömürgeciliğin sömürgelere yönelik olumsuz etkilerini de dile getirmiştir (Akyol, 1976). Ona göre Osmanlı, bir “yarı-sömürge” hâline getirilmiştir. Bunda da en önemli rolü 1838’de imzalanan Baltalimanı Ticaret Antlaşması oynamıştır. Her türlü emperyalizme karşı mücadele ettiklerini belirten MHP Genel Sekreter

Yardımcısı ve Erzurum Milletvekili Nevzat Kösoğlu ise neredeyse bütün partilerin iktisadi emperyalizmi reddetme noktasında söylem olarak bile olsa ittifak yaptığını söylemektedir. 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması ise Türk sanayisini ve ekonomisini mahveden “emperyalist bir düzenleme” olarak değerlendirilmiştir (Devlet, 1977).

Baltalimanı Ticaret Antlaşması’na yönelik eleştirilerin arka planındaki temel itici güç, Türkiye’nin ekonomik olarak geri kalmışlığına dair sebepleri irdelemek ve bu sebeplerden ele alınan döneme uzanan çözüm yollarını tartışmak ve önerilen çözüm önerilerini meşrulaştırmaktır. Zira tarihte yaşanan bazı olaylar, konunun başında da değinildiği gibi ele alınan döneme ışık tutması ve “ibret vermesi” bakımından önem taşımaktadır. Nitekim MHP Milletvekili Ağâh Oktay Güner, Osmanlı’nın “hasta adam” olarak nitelendirilmesine de değinirken, ele alınan dönem için çözüm önerilerini tartışmaktadır:

“İkinci Viyana bozgunundan bu yana, üç asırdır Türk milleti felaketler ağı ile çevrilmiştir. Bu felaketler milletimizi derin acılara boğmuş, bunaltmıştır. Türk milletinin kendisine çıkış yolu bulmak için uğraşmaları, çıkış yolu zannettiği neticeler, maalesef onu hüsrana götürmüştür. Bugün kalkınma ve gelişme yoluna bizden sonra gidenlerin, bizden sonra gelişme stratejisi, uygulayanların bizi geçtiği hepimize acı ve hüznün veriyor. Biz ise, maalesef hasta adam olmaktan, az gelişmiş bir ülke olma noktasına gelişin gerçek sebebini aramak zorundayız. Neden biz hasta adam olmaktan, az gelişmiş adam çizgisine gelebildik? Bunun sebebi, yıllardır Türkiye’nin meselelerine yanlış açılardan bakılmış olmasıdır, Türkiye’nin meselelerine millî bir model bütünlüğünde tutarlı, dengeli, sağlam stratejilerle gidilmemiş olmasıdır. Yıllardır sömürgecilerin ve emperyalist güçlerin beynini yıkadığı Tanzimat kafalı aydın tipi, Türk toplumuna maalesef gösterişçi yaşayan, gösteriş tüketimine önem veren, halka, halkın kıymet hükümlerine yabancılaşmış aydınlar kadrosu vermiştir. Maalesef bu milletin büyük emekleri ve en değerli zamanları heder edilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi olarak, 1838 Gümrük Anlaşmasını, 1856 Kırım Harbinin ekonomik gerçeğini iyi bilmemiz gerektiğine inanıyoruz. Emperyalist Batı’nın bizi gümrüklerimizden mahrum kıldığı ve kendi bankalarına akıl almaz bir biçimde borçlandığı bu yıkımı çok iyi değerlendirmek zorundayız. Biz, her türlü taklitçiliğe, yabancı kültür emperyalizmine, yabancı ideoloji köleliğine ve Türkiye’yi sömürgecilerin açık pazarı yapmak isteyenlere karşıyız. Biz, Türk tarihinden ilhamını alan, Türk Milletinin millî özelliklerini ve toplum yapısını hareket noktası kabul eden, Türkiye’nin şartlarından doğmuş, yerli ve millî, milliyetçi kalkınma doktrinini savunuyoruz. Demokratik düzen

içerisinde, halkımızın oyuna ve hizmetine sunduğumuz milliyetçi kalkınma stratejisinin, asırlık hataları düzelterek, gerçek kalkınma ve demokratikleşme yolunu açacağı inancındayız.” (TBMM, 1978c, s.52).

Güner'in TBMM'de dile getirdiği sözler, 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması ile birlikte Tanzimat'a yönelik bakış açısının bütününe değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır. Zira Güner, Osmanlı'nın yaşadığı büyük bir bozguna işaret ederek Türkiye açısından alarm zillerini çalarken, üç yüzyıl boyunca felaketlerin ortadan kalkmadığını belirterek ciddi bir güvenlik tehdidinin varlığını ima etmektedir. “Sürekli tehdit” algısı, geçmişten bu yana uzanan özelliğiyle temkin duygusunun da pekişmesini sağlamıştır. Çözüm yolunda ise “millilik” eksiği söz konusudur; sömürgecilik ve emperyalizmle birlikte ülke içerisindeki faktörler de yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Güner'in “yerli ve millî” vurgusu ise sorunların çözümü için anahtar ifadedir; bu ifade demokrasiye yönelik inancın tekrarlanmasıyla meşru hâle getirilmektedir. Ancak Tanzimat dönemine dair söylemin bütününde en öne çıkan faktör, Osmanlı'yı hedef alan güçlerdir. Emperyalist “dış güçler”, Osmanlı'yı hedef alarak parçalanmasında önemli bir faktör oynamasının yanında içinde bulunulan dönemde de dikkate alınması gereken bir unsurdur.

2. KAPSAYICI VE SÜREKLİ BİR DÜŞMAN OLARAK “DIŞ GÜÇLER”

Türkiye’de, siyasi söylemde “dış güçler” olarak tanımlanabilecek bir unsur önemli yer tutmaktadır. “Düşman” bir unsur olarak değerlendirilebilecek bu olgunun ismi dönemlere göre değişmekle birlikte her dönemi içeren belirli özellikleri ve “düşmanı düşman yapan” nitelikleri bulunmaktadır. Bu niteliklerin başında, düşmanın varlığının sürekliliği gelmektedir. “Sürekli düşman”, özellikle Osmanlı’ya dair okumalarda önemli bir yer tutarken, cihan imparatorluğunu parçalamayı hedefleyen unsurlar daima göz önünde bulundurulmakta ve dikkate alınmaktadır. CKMP Milletvekili Kadircan Kafılı’ya (1965) göre Türkler, asırlardan beri varlıklarını korumak için dünyanın üç kıtasında, pek çok düşmanla savaşmıştır. Cumhuriyet devri ise bu açıdan bir barış devridir ve Türk Milleti, 1965 yılında yapılan konuşmaya göre 43 yıllık bir barış dönemini tarihinde görmemiştir. Ancak Kafılı, muhtemel bir saldırı karşısında daima hazırlık olmak gerekliliğini de net bir şekilde ifade etmektedir; zira daima bir düşmanın varlığı söz konusudur. AP Aydın Milletvekili Reşat Özarda’ya (1967b) göre ise sürekli bir düşman olarak Yunanistan ön plana çıkmaktadır. 1814 yılında, Rusya’nın teşvikiyle Yunanlılar tarafından kurulan Etnik-i Eteryâ Cemiyeti, Yunanistan dışındaki emperyalist devletlerin Türkiye üzerindeki tarihî amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla kurdurulan gizli bir örgüttür. Özarda’ya göre bu örgüt, 150 yıldır yaşamakta ve varlığını sürdürmektedir. 150 yıl önce kurulan ve varlığını sürdüren Etnik-i Eteryâ’nın amacı, Megalo İdea’yı

sağlamak ve Bizans İmparatorluğu'nu canlandırmaktır. Bu konuda bir başka örnek olarak, AP Kayseri Senatörü Hüsnü Dikeçgil, patrikhanenin tarihinden hareketle bir tür “sürekli düşmana” işaret etmektedir. Patrikhane, Osmanlı'nın yaklaşımı çerçevesinde zarar görmemiş ve aksine korunmuştur. Dikeçgil'e (1970) göre Osmanlı, Balkanları “istila” ederken mabetlere dokunmamıştır. Fatih Sultan Mehmet de patrikhaneye imtiyaz vermiş ve patrikhaneyi yerinde bırakmıştır. Fakat patrikhane, o zamandan içinde bulunulan döneme kadar rahat durmamış ve her zaman bir “çıban unsuru” olmuştur. 2. Mahmut döneminden itibaren Türk Milleti aleyhine çalışmaya devam eden patrikhane, Millî Mücadele döneminde de benzer tutumunu sürdürmüş ve içinde bulunulan dönemde de özellikle Kıbrıs konusunda aynı tutumuna devam etmiştir.

Yani zamanla birlikte ilerleyen, değişmeyen, her an tetikte olunmasına sebep olan bir düşman, sağ siyasetin tarihten çıkardığı ve düzenli aralıklarla atıf yaptığı bir varlık olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan düşmanın varlığı ve ne olduğu her şeye rağmen “muğlak” olarak değerlendirilebilmektedir; zira kimi zaman sağın bir kesimi tarafından doğrudan “dış güçler” olarak adlandırılırken, sağın bir başka kanadı “Siyonizm” odaklı bir değerlendirme yapmaktadır. Sağ siyaset açısından “Haçlı” imgesi, bu konuda en kapsayıcı ve anlamlı tanımlamadır; zira Türk ve İslam dünyasına yönelik saldırıların hem etkili hem fazla hem de uzun süreli olması, 1960-1980 arasındaki dönemde de rekabeti sembolleştirmede ve “Haçlı” ifadesinin kullanılmasında etkili olmuştur. “Haçlı Seferleri” devam etmektedir; amaç Türk ve İslam âleminde tarihte olduğu gibi yine karışıklık yaratmak, parçalamak ve bölmektir. Dinî bir anlamdan veya kimlikten ziyade “yabancı” olmayı ifade eden “Haçlı”, süreklilik gösteren en önemli kavramlardan biridir. Bu yönüyle geçmişe dayanan bir tecrübeyi yeniden gündeme getirirken, hafızaların tazelenmesine de olanak sağlamaktadır ve güçlü bir sembol olarak somut bir anlam kazanmaktadır. Bu konuda dikkat çeken örnek; MSP'den milletvekilliği ve senatörlük yapan Mehmet Bilgin'in, Cumhuriyet Senatosu'nda kullandığı ifadelerdir:

“İngiliz kumandanlarından Allenby Birinci Cihan Harbinden sora Kudüs'e girdiği zaman müstevlilerin fikrine tercüman olarak şöyle demişti; ‘Haçlı seferleri ancak şimdi bitti.’ Fransız Generali Catroux 1940 yılındaki Şam İhtilâli'nde diyor ki; ‘Biz Haçlıların torunlarıyız. Hükümetlerimizi beğenmeyen göçebilir.’ 1945'te son Cezayir Harekâtında diğer bir Fransız generali de aynı sözleri söylemişti. Bunlar zevahiri kurtarmak için kullanılan ifadelerdir. Hakikatte ise Haçlı seferleri başka şekillere inkılap ederek başka yollardan ebediyete kadar devam edecektir. Eğer bitseydi, geçen sene yüksek huzurlarınızda Diyanet bütçesi üzerinde yaptığım konuşmada değindiğim gibi, beni Hristiyanlığa davet eden mektuplarını İslam âlemine göndermezlerdi ve eğer bitseydi, Afganistan işgal edilmezdi.

Hülasa şu hususu bilhassa belirtmek isterim ki; İslam'ın zuhurundan bugüne kadar devam edegelen İslam âlemindeki bunalımların asıl müsebbibi olan Yahudi ve Hristiyanlar, sömürgeci politikalarıyla, son iki asırda İslam'ın mukavemetini kırmak ve onu yok etmek için ayrı ayrı yollar takip etmek suretiyle bunalımların devamını sağlamakta cidden mahiren manevralarını gerçekleştirmeyi asla ihmal etmemişlerdir.” (TBMM, 1980, s. 238)

Masonluk, komünizm, emperyalizm, kapitalizm gibi ifadeler de “düşman” olarak kullanılan ve bir dış gücü ifade eden kavramlardır. Ancak bu kavramların bütünleştirici etkisine bakıldığında, “dış güçler” ya da “Haçlı” gibi daha kapsamlı ve geniş ifadeleri karşılayamadığı görülmektedir. Bu açıdan “Osmanlı’dan, Türk’ten ya da İslam’dan olmama” ifadesi olarak “yabancılık”, bir dış unsur olarak daima tedbirli yaklaşılan bir duruma sebep olmuştur. Bu durum, aynı zamanda sebep-sonuç ilişkisi bakımından tarihselliği de sağlamaktadır ve geçmişten ele alınan döneme kadar uzanan süreçteki ortak vurguları açığa çıkarmaktadır. Saldırgan bir dış güç veya emperyalist ülkelerin bölücü ve saldırgan nitelikleri, bir önceki başlıkta incelenen Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması gibi belli bir uzmanlık gerektiren özel başlıklar olmaktan ziyade gündelik siyasette de rahatlıkla kullanılabilen, siyasi rakiplerle özdeşleşmeyi sağlayabilen ve tarihsel bir meşruiyet yaratabilen genel ve kapsayıcı ifadelerdir. Ayrıca resmî söylemde kullanılması bakımından da bir çekinceye sebep olmamaktadır; zira Soğuk Savaş’ın hâkim olduğu bir ortamda devletler arasındaki rekabetin tarihî vurgulara dayandırılması ve “düşmanlık” hâlinin kabul edilebilir bir gerçeklik olması, kullanım alanını genişletmektedir. Nihayetinde hemen her alanda söz konusu olan rekabet, tarihsel motivasyonu da canlandırırken, düşmanlığın çok farklı alanlarda gündeme gelmesine de sebep olmuştur.

Rekabetin uluslararası ilişkilerde hâkim olduğu dönemde, siyasi söylemdeki “düşman” kavramının varlığı ve genişliği daha da anlamlı hâle gelmektedir. Üstelik bir “dış güç” olduğuna dair algı, tarihsel süreç ve söylemlerle de desteklenmektedir. Nitekim MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş’in kaleme aldığı ve 1975 yılında Kutluğ Yayınlarından çıkan Dokuz Işık kitabının takdim yazısında da içinde bulunan dönemde, yeryüzünde amansız bir “milletler mücadelesi” olduğunu aktarılırken, tarihin de baştan aşağı bir “milletler mücadelesi” olduğunu düşünülmektedir. Yayınevinin imzasıyla yayımlanan takdime göre bu mücadeleden haberdar olmayan veya rekabetin gerektirdiği unsurları taşımayan milletler ya düşman emellerinin kurbanı olmuş ya da düşman milletlerin boyunduruğu altına girmişlerdir. Nitekim Türkeş de rekabet ve mücadelenin vurgusunu, tarihî olayları da hatırlatarak siyasi söylem içerisinde çok fazla kullanmıştır. Bu durum, aynı zamanda tarihî bir görev yüklerken, söylemde bunun etkisi de net bir şekilde görülmekte ve tarih üzerinden verilen örneklerle meşruiyet de sağlanmaktadır:

“Tarih, milletler mücadelesi tarihidir. Bu mücadelede zafere ulaşabilmek için güçlü, her bakımdan kuvvetli bir millet olmak lazımdır. Sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını millî şartlarına uyduramayan milletler bu mücadelede mağlup olmaya mahkûmdur. Büyük milletimiz, yüzyıllardan beri kökü dışarıda rejim ve ideolojilerle idare edilmeye çalışılmaktadır. Millî olan bütün değerler yıkılmak istenmektedir. Amaç; teşkilatçı, büyük devlet kurucu bu milleti tarih sahnesinden silmektir. Bu mücadelede yenilmeyeceğiz. Çünkü Tanrı, Türk’ü yenilmek için değil yenmek için yaratmıştır. Tarihi misyon ve soyumuzda kader bize büyük bir görev yüklemiştir. Bu görev, büyük Türk Devleti’ni, milliyetçi Türkiye’yi kurmaktır... Milletler tarihi iyi bilinmeli, iyi değerlendirilmelidir. Tarih göstermektedir ki her iki yüz yılda bir Türk milleti, dünyaya yön veren yeni ve büyük hareketler yapmaktadır... Şu husus unutulmamalıdır ki Osmanlı Devleti’nin gerçek anlamda çöküş ve yıkılışı 1700’lerin sonu, 1800’lerin başıdır. İmparatorluğun bundan sonra geçirdiği devre, bir inkıraz, bir yaşayan ölü devresidir. Şimdi tarih; şimdi kader bize yeni bir görev vermek üzeredir. Çünkü milletler tarihinde yeni bir 200 yıl dolmak üzeredir... Milletler mücadelesinde Türk milletinin zafere ulaşabilmesi, devlet ve milletimizin yeniden teşkilatlandırılmasıyla mümkündür...” (Türkeş, 1975, ss. 39-40)

Türkiye’de tarih yazımının önemli isimlerinden olan ve aynı zamanda AP’den milletvekili olarak da görev yapan Prof. Dr. Osman Turan’ın tarihçilik anlayışı, daha önce de ifade edilen ve içinde bulunulan dönemin özelliklerini yansıtan bir görünümü arz etmektedir. Bilimsel bir yaklaşımla tarihe odaklanan Turan’a (2003) göre tarihini bilmeyen ve tarih bilincini taşımayan milletler, hafıza ve idraklerini kaybetmiş şaşkın kimselere benzemektedir. Böyle bir durumda, milletlerin yükselmeleri veya millet olma özelliklerini korumaları ve hatta dağılmamaları zordur. Zira özellikle Türklerin tarihteki konumu ve mücadeleleri, Türkleri önemli bir konuma yerleştirirken rekabetin varlığını da gözler önüne sermektedir. Osman Turan’ın, Bilge Kağan’a atıfla kaleme aldığı “Ey Türk Milleti, Titre ve Kendine Dön!” başlıklı yazısı ise milletler arası rekabeti dile getirmesi ve tarihsel süreç ve olaylar üzerinden içinde bulunulan döneme dair bir anlatı oluşturması bakımından dikkat çekmektedir:

“Ey Türk Milleti! Sen asırlarca emperyalizme karşı cihat yapmış, Şark’ı korumuş, istiklâl bayrağı ile mazlum milletlere rehber de olmuş iken emperyalizmin evlâdı ve ileri karakolu olan küçük Yunanistan’ı değil, seni emperyalizmin âleti saydılar. Çünkü sen eski vatandaş dindaşlarının istiklâl mücadelesine karşı müstemlekeçilerden de daha ileri bir siyasetin kurbanı oldun. Sen İslamların lideri olduğun hâlde dışarıdaki mümessillerin müslümanların bayramlarına, dinî günlerine iştirak etmeyecek

kadar ilericilik ve aşağılık duygusu içine gömüldüler. Müslüman dünyası, Anadolu halkını tanıyınca kadar, artık Türklerin İslâmiyet'ten çıktığına inanmıştı. Küçük Yunanistan kilisesi, papazları ve bütün aydınları ile senin aleyhinde bir Haçlı seferine hazırlanır, Megalo hayallerinin ilk merhalesi olarak Kıbrıs cinayetlerini işler ve dünyayı da Haçlı zihniyetine kışkırtırken bile senin aydınların ve hükûmetlerin hâlâ irtica bahanesiyle dindarlara karşı tedbirler alıyor ve azgınlaşan komünizme karşı ses çıkarmıyor; böylece de millî mukavemetini zayıflatıyordu... Ey Türk milleti! Sen hâlâ tarihî manevî mirasını ve pek çok yüksek hasletlerini muhafaza ediyor; tarihte son sözünü söylememiş ve son vazifeni yapmamış bulunuyorsun. Esasen seni sarsmak ve kargaşalık içinde bırakmak gayretleri de bu hayatîyet ve kudret cevherini senden daha iyi bilmeleri sebebiyledir. Bundan ötürü Anadolu hâlâ dostların ümidi ve düşmanların hedefidir. Zira sen bir toparlanabildiğin, millî şuur ve kültürünü kurtardığın, ilim ve tekniğini kurduğun zaman bu cevherlerinle yine eski kudretini ihya edeceksin. Yerli-yabancı düşmanlarının telâş, artık uyanmaya başladığın, tehlike kaynaklarını gördüğün ve bütün tahrip vasıtalarına rağmen yine de sinenden sağlam aydın vatan evlatlarını, cepheye sürdüğün içindir. Sen artık manevî bütün silahlarıyla devam eden Türkiye meydan muharebesine girmiş bulunuyorsun. Yeni taarruzlar ve şiddetli çarpışmalar da beklenmelidir. Fakat Allah'ın nihâî zaferi senin hesabına yazdığına inanıyoruz.” (Turan, 2003, ss. 26-27).

Osman Turan'ın görüşleri, aslında ele alınan dönemdeki “dış güçler” algısının tamamını yansıtmaması bakımından önem taşımaktadır. Turan, tarihsel bir ilişkiyle geçmişten bu yana bir süreklilik oluşturarak, dış güçlerin “daima” varlığına dikkat çekmiştir. Bunu yaparken, “Haçlı” imgesini de kullanmış ve Haçlılığın bir zihniyet olarak yansıtılmasını sağlamıştır. Bu zihniyet, “dış güçler” ya da “düşmanlar” algısını tarihî bir süreklilikte komünizme kadar gelmektedir. Anadolu'nun hâlâ düşmanların hedefinde olduğunun açıkça belirtilmesi ve bu düşmanların belirsizliği, saldırılara karşı teyakkuz hâlini de güçlendirmektedir. Nitekim Turan, “Zira sen bir toparlanabildiğin, millî şuur ve kültürünü kurtardığın, ilim ve tekniğini kurduğun zaman bu cevherlerinle yine eski kudretini ihya edeceksin” diyerek, tehditlere karşı çözüm önerisini de sunmaktadır. Turan'a göre “Türkiye meydan muharebesinde” yeni taarruzlar ve şiddetli çarpışmalar beklenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Osman Turan'ın görüşleri aslında “dış güç” söyleminin ve unsurunun bütün özelliklerini ve yapısını da yansıtmaktadır.

2.1. Muhafazakâr Söylemde Siyonizm'in Yeri

Siyonizm eleştirisi, Türk sağının özellikle muhafazakâr/İslamcı çevrelerinde oldukça etkili olmuş ve geniş bir kullanım alanı sağlamış, belirli

odağı olan bir söylemdir. Odağın belirli olması, daha önce ifade edilen “dış düşmanın muğlaklığına” karşı somut ve net bir kavram olarak öne çıkmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de Siyonizm’in, tarihî bazı olayları ve süreçleri açıklamada merkez aktör olarak değerlendirildiği bir söylemin var olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 2. Abdülhamit’in çevresinde gelişen bu söylem, 2. Abdülhamit’in politikalarıyla özdeşleştirildiğinde geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu söylemin başlangıç noktasında kuşkusuz Cevat Rifat Atilhan ve onun etkilediği çevreler bulunmaktadır. Ancak bu söylemin Yahudilik ve Masonlukla bağlantılı yönünde, özellikle ele alınan dönemde ilgi gören Fedai dergisi de etkili olmuştur. Derginin başyazarı Kemal Fedai Coşkun, 1960’ların sonunda Türkiye Siyonizm’le Mücadele Derneği’nin genel başkanıdır. Coşkun’un bir diğer özelliği, MHP’de aktif siyaset yapması ve partiyle yakın ilişki içinde olmasıdır. Bu açıdan siyasetle de ilişkili bir yönünün bulunması, çalışmamız açısından Coşkun’i ve Fedai dergisini elverişli bir örnek haline getirmektedir. Ele alınan dönem itibarıyla komünizmin arka planında Siyonizm ile Yahudiliğin bulunduğu dair bir söylemin gelişmesi süreci karşılıklı etkileşimin ürünüdür. Fedai dergisi yazarlarından Hüseyin Avni Güngörmez’e (1969) göre de Yahudiliğin yaratılışında masonik bir gidiş, “komünistik” bir ilerleyiş söz konusudur. Benzer şekilde, Coşkun (1969) de komünizm, masonluk, “müstehcen neşriyat” ve olumsuz olarak nitelediği diğer bütün görüş ve içeriklerin kaynağına Siyonizm’i yerleştirmektedir.

Türkiye’de Siyonizm karşıtı söylemin özellikle muhafazakâr ve İslamcı gruplar ve siyasetçiler arasında güçlenmesinin ve yayılmasının en önemli sebebi, Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen topraklarda İsrail devletinin kuruluşu ve sonrasındaki gelişmelerdir. Sebilürreşad’da, Serdengeçti’de, Büyük Doğu’da ve Hilâl dergilerinde İsrail’in kuruluşu ile Siyonizm arasında kuvvetli bir bağ olduğu fikri savunulmaktadır. Fakat Siyonizm’in diğer özellikleri bir yana, saldırganlığı ve emperyalizmle ilişkisi değerlendirildiğinde ortaya daha geniş bir tablo çıkmaktadır. Bu tabloda, Siyonizm, “İsrailoğullarının dünya hâkimiyeti ideali” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlı yapan MSP’nin önde gelen isimlerinden Fehmi Cumalıoğlu’na (1979) göre Siyonizm, aynı zamanda Yahudi emirlerine ve amaçlarına bütün dünya milletlerinin boyun eğmesini hedeflemektedir. Bunun için de bir gizli plan söz konusudur. Siyonizm, bu açıdan “maddecî, çıkarıcı, sömürücü Yahudi egoizminin, Yahudi’den başka bir kavme hayat hakkı tanımayan bir dünya görüşünün, Yahudi menfaati için her türlü gayrimeşru kabul edilen batıl inanışın milletler arası gizli bir Yahudi teşkilatı” olarak ön plana çıkmaktadır. Cumalıoğlu’na göre dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudiler, gizli Siyonist teşkilatını kurmuşlardır. Bu teşkilat, milletleri “içeriden” yıkmaya gayret etmektedir ve bütün devrimler, komünizm ve kapitalizm de Siyonizm’in eseridir. Bu noktada Cumalıoğlu, Siyonizm’in bir aracı olarak Mason localarını da ön plana sokmaktadır ve Mason localarının Siyonizm’in başarısında önemli bir unsur olduğunu aktarmaktadır.

Siyonizm'in tarihî kökenlerine ve nihai amaçlarına dair benzer bir söylem, Millî Görüş hareketinin lideri Necmettin Erbakan'ın söylemlerinde de yer almaktadır. Erbakan, Tevrat'ın tahrip edilmişliğine dikkat çekerken, Musevilerin dünyayı kendi hegemonyasına almak isteyen, planlı olarak çalışan "Siyonist" kısmının elinde tuttuğu Tevrat ile Hz. Musa'ya gelen Tevrat'ın aynı olmadığını ve Siyonistlerin de Hz. Musa ile ilgilerinin bulunmadığını aktarmaktadır. Bu söylemde Siyonistler, Tevrat'ı kendi çıkarlarına göre değiştirirken Yahudilerin dünyanın hâkimi olacağına dair anlatının da bu değişikliklerle oluştuğu belirtilmektedir. "Bugün her Siyonistin kalbinde Tevrat'a olan bağlılığından dolayı bir dünya hâkimiyeti kurmak plânı yatmaktadır" diyen Erbakan'a göre Siyonistlerin hem İslâm dünyası hem de Türkiye için farklı ve derin planları vardır:

"Bugün bakınız, bizim yüce meclisimizin şeref yerinde 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' yazıyor. Siyonist plânları mucibince kurulmuş İsrail'in meclisinin burasında, bu şeref levhasında ise bir kafanın resmi, bir heykel ve onun yanında iki tek kelime var. Bu, Theodor Herzl denilen, Viyana'da yaşamış bir hahamın heykeli, yanındaki kelimeler de 'Theodor Herzl'dir. Onun için bugün Meclisinin şeref levhasıyla dahi İsrail alnına yapıştırmıştır ki, 'Ben Theodor Herzl'in kurduğu plânın adamıyım. Bundan sonra da gerisini getireceğim' demektir, alenen haykırmaktadır. Theodor Herzl'in yüz sene evvel Viyana'da hazırladığı plân nedir? Bugün bunlar kitaplar hâlinde mevcuttur. Plânın içerisinde, bilhassa üç madde her Türk vatandaşının bilmesi icap eden husustur. Bu maddelerden bir tanesinde diyor ki, 'Tevrat, bize dünyaya hâkim olmamızı emrediyor. Asırlardan beri bunu gerçekleştiremedik. Bu plânın gerçekleşmesi için size üç maddelik bir tatbikat plânı veriyorum' diyor. Birinci madde; 'İslâm memleketlerinin ortasında bir İsrail Devleti kuracaksınız' diyor. İkinci maddesinde, 'Bu devletin hudutlarını verdiğim haritadaki topraklara kadar genişleteceksiniz', üçüncü maddesinde ise, 'Buraya geldiğiniz zaman, bu toprakları aldığımız zaman size dünya hâkimiyetinin kapıları açılacak' diyor. İsrail Büyük Millet Meclisi'nde resmi ve ismi bulunan bu haham, kitabın içerisine haritayı da koymuştur. Bu haritanın içerisinde aziz vatanımız bir İsrail vilâyeti olarak gösterilmektedir. İsrail projesi aslında budur. Kökü Tevrat'a bağlıdır ve bir dünya hâkimiyeti peşinde giden bir plândır. Dünya Siyonistleri bu plânı tatbik etmek için bir yandan masonluğu icat etmişlerdir ve bunun vasıtasıyla bütün milletlerin içerisine kök salmışlardır, öbür yandan insanları istismar etmek için faizcilik düzenini kurmuşlardır. Bu faizcilik düzeninin de bütün milletler içerisinde yürütmesini mason locaları vasıtasıyla gerekli tertibatı almaya gayret etmişlerdir." (TBMM, 1970, ss. 239-240)

Necmettin Erbakan'ın Siyonizm'e dair TBMM'de kürsüsünden dile getirdikleri, aslında muhafazakâr/İslamcı anlatının temel dinamiklerini ve tehdit algısını yansıtmaktadır. Siyonizm'in nihai hedefi dünyayı ele geçirmek ve bütün milletlerden "en üstün" millet olarak görülen Yahudilerin dünyanın hâkimi olmasını sağlamaktır. Söylemin tarihî dinamikleriyle birlikte öne çıkan bazı özellikleri ve alt başlıkları da mevcuttur. Bazı düşünürlerin ve siyasetçilerin gelişimine katkı sağladığı bu söylemde, özellikle 2. Abdülhamit, Theodor Herzl ve 31 Mart vakası öne çıkan unsurlar olmuştur. Muhafazakâr/İslamcı söylemde 2. Abdülhamit dönemi, daha önce de ifade edildiği gibi doğrudan ve katı bir şekilde savunulan, ayrıca 2. Abdülhamit'in kişiliği üzerinden ideolojik bir anlatı da oluşturulan, özel bir alanda yer almaktadır. Bu alandaki önemli aktörlerden biri de Siyonizm'dir. Siyonizm, özellikle Theodor Herzl, 2. Abdülhamit ve 31 Mart vakası ile İttihatçılar arasındaki ilişkinin odağına yerleştirilen, Osmanlı'nın yıkılmasında büyük payın atfedildiği, saldırgan ve emperyalist bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Üstelik bu anlatının siyasete yansımaları MNP/MSP ile gerçekleşmemiştir. Örneğin, henüz 1964 yılında CKMP Erzurum Milletvekili olan İlhan Telli, Osmanlı'nın dört asır boyunca "Haçlı" hançerlemesine maruz kaldığını ifade ederken, Osmanlı'nın son zamanında Siyonizm akımının, CHP ve onu izleyen dönemlerde ise komünizm ile masonluğun, Türkiye'nin gelişimini engellediğini iddia etmektedir (TBMM, 1964). Erbakan'a göreyse 1897 yılında, İsviçre'nin Basel kentinde toplanan 1. Siyonist Kongresi; 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, Osmanlı'nın yıkılması ve İslâm'ın yüz yıl içinde ortadan kaldırılması şeklinde üç karar almıştır. Theodor Herzl, Siyonizm'in fikir babası olması yanında aynı zamanda kavramı ilk kullanan isimdir. Herzl'den sonra ise Emmnuel Karasu gelmektedir. Karasu'nun haricinde Mısır Hahambaşı Haim Nahum da Erbakan'a göre Lozan'daki Türk heyetine İnönü'nün danışmanı olarak katılması ve bu görüşmelerde önemli rol oynaması bakımından dikkat çekmektedir. Erbakan'ın "Haim Nahum Doktrini" olarak tanımladığı bu süreçte, Büyük İsrail'in kurulması için Türkiye'ye yönelik kapsamlı bir plan ve faaliyet programı devreye alınmıştır (Tuğrul, 2017). "Siyonistlere toprak satmayan" 2. Abdülhamit söylemi de bu aşamada sağın İslamcı ve muhafazakâr kesimleri açısından önemlidir. Özellikle tarihî kahraman bir figür olarak İslamcı söylemi meşrulaştırmada bir araç olarak da kullanılan 2. Abdülhamit, emperyalizme ve toprak paylaşımına karşı mücadele eden bir figür olarak söylemin odağındadır. Erbakan'a göre 2. Abdülhamit, Theodor Herzl'in para karşılığı toprak talebini "Şehit kanı ile alınan vatan toprağı para ile satılamaz" diyerek güçlü bir duruş göstermiştir (TBMM, 1970). Erbakan'ın TBMM'de dile getirdiği sözler, Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesine dair tartışmaların yaşandığı bir ortamın ürünüdür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, tarihî temellendirmelerin ve benzetmelerin hemen her konuda kullanılabildiği anlaşılmaktadır.

3. BİR SEMBOL OLARAK ÇANAKKALE SAVAŞLARI

Çanakkale Savaşları, yalnızca tarihteki konumu bakımından değil gerçekleşme süreci ve sonrası bakımından farklı anlatıların üretilmesi ve bu anlatıların, farklı siyasi kimliklerin tanımlanmasında etkili olması bakımından, siyasi ve düşünsel anlamda da önem taşımaktadır. Esas olarak Çanakkale Savaşları, büyük bir güç mücadelesinin ve ulusal kimlik tartışmasının bir parçası olarak yeniden yazılmıştır. Cumhuriyet sonrasında toplumun tarihsel hafızası, Türk millî kimliğinin yeni içeriğine uyacak şekilde yeniden şekillendirilmiş ve Çanakkale Harekâtı, “yeni” bir Türklüğün psikolojik yapı taşları olarak işlev görmesi umulan millî mitler arasında yer almıştır. Çanakkale Savaşları üzerine gelişen farklı anlatılar, birbirleriyle rekabet içerisinde gelişerek iki farklı kutbun anlatısı hâline gelmiştir. Bu anlatılardan biri laik, diğeri ise dindar bir görünüm arz etmektedir (Okur, 2016). Öte yandan ulusal kimliğin oluşumunda Çanakkale'nin konumu yalnızca bir savaş ve zafer süreci değil; tarihsel hafızadaki çeşitli faktörlerle de incelenmektedir. Özellikle “mekân” faktörü, Çanakkale için önemlidir; şehitlikler, anıtlar, ölümler, ölümlere ait materyaller, yerel ve bireysel anlatılar, anma törenleri, sahne sanatları ve sinema da anlatının oluşumundaki dinamikleri oluşturmakta ve büyük bir anlatının da altyapısını sağlamaktadır (Gençoğlu, 2016).

Çanakkale Savaşlarında ortaya çıkan birlik ve beraberlik ruhu, Mustafa Kemal'in lider rolü ve bu rolün, savaş sürecinin ilgili ya da ilgisiz bütününe yayılması ve Çanakkale'nin, 1. Dünya Savaşı'nda kazanılan son zafer olarak, fedakârlıkların bir ürünü olarak yansması önemli ve tarihi bir anlatıdır. Tercüman gazetesi yazarı Ahmet Kabaklı (1968), Türkiye'nin her tarafının; İzmir'in, Şemdinli'nin, Hakkari'nin vatan olduğunu aktarmaktadır. Vatan herkesindir; Diyarbakırlı, Edirneli Çanakkale'de şehit olmuştur. Benzer şekilde AP lideri Süleyman Demirel de Çanakkale'nin “birlik” ve “bütünlük” yönüne vurgu yapmaktadır. Demirel, zaferin var olmanın teminatı olduğunu söylerken, çok üstün varlıklar karşısında milletin manevi varlığını ortaya koyduğunu da eklemektedir. Ancak Demirel için daha da önemlisi, “aziz milletin” her güçlüğü bir ve beraber olmanın ruhu ve bilinci ile yenmiş olmasıdır. Demirel, daha önceki başlıklardaki gibi geçmişten bugüne bir süreklilik ilişkisi kurmaktadır ve “Bugün bir ve beraber olarak tıpkı Çanakkale'deki gibi her güçlüğü yeneceğimize yürekten inanıyoruz” demektedir (“Çanakkale zaferimiz varlığımızın teminatıdır”, 1968).

Nusret mayın gemisi, Mustafa Kemal'in liderlik rolü, Seyit Onbaşı, 57. alayın tamamının şehit olması, savaş süreci boyunca askerlere verildiği iddia edilen karavana ve Çanakkale Şehitler Abidesi gibi anıtlar, mekânlar, olaylar ve diğer dinamikler, ulusal kimliği pekiştirmiştir. Çanakkale'ye dair söylemin bütünü değerlendirildiğinde; Çanakkale'deki birlik ve beraberlik, düşmanın çokluğuna ve gücüne karşı verilen mücadele, yokluğa karşı yapılan fedakârlıklar ve tarihsel süreklilik içerisindeki güçlü bir zafer ön plana çıkmaktadır. Çanakkale, bu çalışmada ele alınan dönem itibarıyla da önemli

bir miras ve örnek alınması gereken bir mücadeledir. Türkiye’de sağın tarih yorumlamasında Çanakkale, daha önceki konu başlıklarında da ifade edildiği gibi bir sürekliliktir; yani Çanakkale’den gelen bir “ruh” söz konusudur ve bu ruhun kutsallığına inanılmaktadır. Bu kutsallık, Çanakkale anlatısına dinî/mistik bir yön de katarken, ilahi kudretin tecellisi ve fedakârlıkların karşılığı da ruhu oluşturan unsurlar olarak tarihî bir kimlik yaratmaktadır. Tohum, Çatı, Fedai, Hilâl, Millî Gençlik gibi sağ siyasetin farklı alanlarına yakın yayın organlarında bu ruhun varlığına ve unutulmazlığına vurgu yapılmaktadır. Özellikle MNP/MSP çizgisi ve MHP açısından fedakârlık ve düşmanın çokluğu vurguları güçlüdür. Tercüman gazetesinde, özellikle sağ siyaseti etkileyen yazarlar arasında yer alan Ahmet Kabaklı, Osman Yüksel Serdengeçti gibi yazar ve düşünürler de benzer vurguları tamamlayan anlatılara yer vermektedir. Fakat en önemlisi, daha önce de ifade edildiği gibi geçmişin gurur duyulan bu anlatısının muhafazası ve aktarımıdır. Çanakkale’nin ulviliği ve olağanüstülüğü, dinî/mistik yönüyle birlikte düşmanın yenilmesinde olağanüstü güce ve ruha atıf yapmaktadır. Türk sağının özellikle İslamcı siyasi kesimini etkileyen Timurtaş Uçar (1979) da bu vurguyu ön sıraya almaktadır. Ona göre ölümlü dünyada ölümsüz olmak, sonsuzluk arayışını taçlandırmak mümkün değildir; fakat “Allah yolunda ölme arzusu” yani şehitlik, Çanakkale’de düşman askerlerini ve güçlü silahlarını yok eden anlam ve ruhaniyettir. MTTB’nin yayın organlarından Çatı gazetesinde, Çanakkale, “emperyalizmin ezildiği yer” olarak tanımlanmaktadır. Ancak zafer, “Hakkın batıla, mazlumun zalime, ehli İslâm’ın ehli küfre karşı yokla var olmanın tercihini yaparak kazandığı yeniden dirilişin zaferi” olarak anlatılmaktadır:

“...İşte böyle güç şartlar altında böyle önemli ve manalı bir zaferin kazanılmasından sonra, maddenin iflası kanununu kahraman ecdadımız, Çanakkale şartlarında kanlarıyla formüllerini yazarak, kemikleriyle şekillerini yaparak, tekrar bir kere daha dünya materyalist ve emperyalistlerine ispat etmişlerdir. Bu zafer, şanlı Türk tarihinde kazanılan nice zaferlerin bir devamı ve en büyüklerindedir.” (“Çanakkale: emperyalizmin ezildiği yer”, 1975, s. 1).

Hak ve batıl vurgusu, özellikle Millî Görüş çevresinde kullanılan bir söylem olarak Çanakkale’de de fazlasıyla kullanılmıştır. Çanakkale, Türk sağına göre emperyalizme karşı inancın ve ruhun zaferidir; biraz daha geniş çerçeveden değerlendirildiğinde imkânsız mümkün hâle getiren bir imanın sonucudur. Mehmet Akif İnan (1962) Çanakkale için “cennet kapısı” benzetmesini kullanmaktadır. Savaşta eğitimli ve genç nüfusun kaybı, özellikle 2. Abdülhamit’in açtığı okullarda yetişen genç öğrencilere de vurgu yapılarak “yeri doldurulamayan” bir açığa işaret etmektedir ve bu vurgu, İslamcı çevreler tarafından da kullanılmaktadır. Ancak savaşa yönelik madde ve anlam arasındaki ayrım, ilahi gücün etkisine ve yorumlanışına, emperyalist düşmanın tanımlanmasına dair önemli ipuçları da vermektedir. Batı’nın

modern silahları, imanla karşılanmış ve hiçbir silah bu gücü yenecek kudrete ulaşamamıştır (Tutar, 1979).

Emperyalizmin olağanca gücüne karşı yapılan fedakârlıklar ve maddi güç ile manevi inanç arasındaki mücadele, Çanakkale'ye dair söylemin merkezidir. İslamcı ve muhafazakâr siyaseti etkileyen isimlerden Kadir Mısıroğlu'nun (1970) anlatımında Çanakkale'ye yönelik önceki örneklere göre daha eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Buradaki yaklaşımın odağında yine İttihatçılar ve Mustafa Kemal bulunmaktadır. İttihatçılar İmparatorluğu batırmıştır; buna rağmen Edirne müdafaası ve Çanakkale Savaşları şerefli başarılar arasında yer almaktadır. Çanakkale'deki savunmanın arka planında ise Mısıroğlu'na göre 2. Abdülhamit bulunmaktadır. Mısıroğlu, Cumhuriyet sonrasındaki Çanakkale anlatısını yeterli bulmamaktadır; zira Mustafa Kemal'den başka övgüye layık hiçbir komutan olmadığına dair bir zihniyetle tarih yazıldığını iddia etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Mısıroğlu'nun Çanakkale Savaşı'nı, ulusal kimliğin inşasında gerçek niteliği tartışmalı bir unsur saydığı anlaşılmaktadır. MHP Genel İdare Kurulu Üyesi Nuri Gürgür'e (1976) göreyse Çanakkale, doğrudan emperyalist bir saldırdır ve Türkler tarafından püskürtülmüştür. Ancak Gürgür'ün yaklaşımı, İslamcı ve Muhafazakâr çevrelerin dinî motivasyonlu veya eleştirel yaklaşımlarının aksine geçmişten bugüne çıkarılacak dersleri içeren bir tür ders niteliğindedir. Zira içinde bulunulan dönem, Türkiye'nin Ege'de Yunanistan'la ciddi sorunlar yaşadığı bir devreye işaret etmektedir ve Gürgür de Çanakkale'den çıkarılacak derslerden birinin, "Ege'de kendilerine yönelik emperyalist saldırıların devam ettiği" olduğunu aktarmaktadır. "61 yıl önce emperyalist saldırıları defeden" Türkiye'nin önüne serilen yeni tuzaklardan kurtulması ise iç yapısını ve çıkarlarını her şekilde savunabilecek bir anlayışla mümkündür. Benzer şekilde milliyetçi-muhafazakâr düşünce dünyasının önemli isimlerinden Ahmet Kabaklı da Çanakkale'nin birlik ve beraberlik ruhuyla birlikte emperyalizme karşı direniş merkezi olmasına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda içinde bulunulan döneme dikkat çeken Kabaklı'nın "ihanet enternasyonelleri" vurgusu da önem taşımaktadır:

"18 Mart 1915'i inanılmaz zafer ile taçlandırdığımız zamandan 53 yıl geçmiş. Bu yarım asır, tarihimizin sayısız hareketlerle dolu bir dönemidir. O gün, orada "iman dolu göğüslerini siper ederek" dünyanın en mağrur emperyalizmini kahreden askerlerimiz, şüphesiz bir imparatorluğu kurtarma inancı ile şehit düşmüşlerdi. Ve fani dünyaya kapanan gözlerinin ufkunda cennet kapıları açılıyordu... Biz bu vatanın gazi ve şehit sesini eğer gençliğimize duyuramazsak topraklarımız üstünde hissiz ayaklar dolaşabilir. Mehmetçiğin en asil duyguyla can verdiği ve her santimetre karesini kanıyla suladığı yerde şehvet mırıltıları, ihanet enternasyonelleri söylenebilir." (Kabaklı, 1968, s. 3)

Çanakkale Savaşları, yalnızca millî kimliğin inşasında değil, farklı boyutlarıyla da etki eden ve tarihin farklı dönemlerinde hatırlanan, değerlendirilen ve anılan bir olay olarak yer etmiş ve bir anlatı oluşmuştur. Bu anlatının emperyalizmi içeren boyutunda, topyekûn bir düşmanın sürekli saldırıda olduğu bir dönemde, birlik ve beraberlik ruhunun, ilahi kudretin ve maddi güce karşı manevi sağlamlığın ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Sağ siyaset açısından birlik ve beraberlik sağlandığında, ilahi kudretin de etkisiyle tıpkı Çanakkale'deki emperyalist saldırılara benzer saldırıların da aşılması mümkündür. Ancak bunun için, Çanakkale gibi kutsal ve değerli bir mirasın korunması, nesillerden nesillere aktarılması ve bir çekim alanı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

1960-1980 dönemi Türk sağ siyaseti, Osmanlı'nın son dönemini ve emperyalizmi, güncel siyasi mücadeleleri ve kimlik inşasını şekillendiren önemli bir kaynak olarak kullanmıştır. Bu dönemde sağ siyasetin farklı kesimlerince üretilen söylemler, Osmanlı'nın çöküşünü ve Batılılaşma sürecini dış güçlerin müdahalesi ve içerideki işbirlikçilerinin etkisiyle açıklamış, bu durumun günümüzdeki sorunların da kökeninde olduğu iddia edilmiştir. Özellikle Tanzimat Fermanı ve Baltalimanı Ticaret Antlaşması, Batılılaşma sürecinin dönüm noktaları olarak görülmüş ve Osmanlı'nın Batı'ya bağımlı hale gelmesinin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Tanzimat dönemi aydınları ve Batıcılar, millî değerlerden uzaklaşmakla ve Batı'yı taklit etmekle suçlanmıştır.

Siyonizm, masonluk, komünizm gibi kavramlar, "dış güçler" söyleminin önemli bir parçası haline gelmiş ve bu güçlerin Osmanlı'yı yıkmak için çeşitli entrikalar çevirdiği iddia edilmiştir. Özellikle Siyonizm, İslamcı çevrelerde büyük bir tehdit olarak algılanmış ve İsrail'in kuruluşu ve Orta Doğu politikaları üzerinden sürekli bir düşmanlık söylemi üretilmiştir. Çanakkale Savaşı ise bu dönemde emperyalizme karşı kazanılmış bir zafer ve millî birlik sembolü olarak öne çıkarılmış, bu zaferden günümüzdeki mücadeleler için dersler çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın sonuçları, Türk sağ siyasetinin Osmanlı'nın son dönemine ve emperyalizme bakışının sadece tarihsel bir değerlendirme olmadığını, aynı zamanda güncel siyasi tartışmaları ve kimlik inşasını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Sağ siyasetin bu dönemde ürettiği söylemler hem iç hem de dış politikada belirleyici olmuş, millî değerlerin korunması, Batı'ya bağımlılığın reddedilmesi ve dış güçlere karşı millî bir duruş sergilenmesi gibi temalar etrafında bir siyasi söylem ve kimlik inşa edilmiştir. Bu söylemler, günümüz Türk siyasetinde de yankılarını sürdürmekte ve siyasi tartışmalarda sıklıkla başvurulmuş bir kaynak oluşturmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Enes Bahadır Kızak: %50, Mehmet Akif Okur: %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Enes Bahadır Kızak: 50%, Mehmet Akif Okur: 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: (2024). Osmanlı Devleti'nin son dönemine bakış üzerinden Soğuk Savaş dönemi Türk sağ siyasetinde emperyalizm tartışmaları. *Akademik Hassasiyetler*, 11(26), 631-661. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1496232>

Kaynakça

- Akpınar, N. (2009). *Maddi-manevi kalkınma: Necmettin Erbakan örneği*. [yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aksun, Z. N. (1974). *Dünder Taşer'in büyük Türkiye'si*. Kutluğ Yayınları.
- Akyol, T. (1970, 23 Şubat). Türk milliyetçiliğinde tarih görüşü. *Devlet*, 8.
- Akyol, T. (1976, 22 Mart). Sömürgelerde sermaye birikimi önleniyor. *Devlet*, 8.
- Coşkun, K. F. (1969). Türkiye siyonizmle mücadele cemiyeti. *Fedai*, 4(46), 14.
- Cumalıoğlu, F. (1979). İslam'ın baş düşmanı siyonizm. *Akıncılar*, (1), 12.
- Çanakkale zaferimiz varlığımızın teminatıdır. (1968, 18 Mart). *Tercüman*.
- Çanakkale: emperyalizmin ezildiği yer. (1975, 1 Nisan). *Çatı*.
- Erken, A. (2013). Re-imagining the Ottoman past in Turkish politics: past and present. *Insight Turkey* 15(3), 171-188.
- Gençoğlu, A. (2016). *Türkiye'de ulusal kimliğin oluşması ve yeniden üretilmesi sürecinde kolektif belleğin rolü: Çanakkale savaşı anlatıları* [yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Güngörmez, H.A. (1969). *Dünya insanlığının en büyük tehlikesi siyonizm ve farmasonluk*. *Fedai*, 4(44), 6.

- Gürgür, N. (1976, 22 Mart). Çanakkale'den Ege'ye. *Devlet*, 5.
- Gürgür, N. (1975, 3 Şubat). Millî devlet-güçlü iktidar arayışı. *Devlet*, 5.
- İnan, M. A. (1962). Çanakkale-kardeş-netice. *Hilâl*. 3(25), 12.
- İnan, M. A. (1963). Kısa hatlarla millî muhasebemiz. *Hilâl*. 4(42), 1.
- Kabaklı, A. (1968, 18 Mart). Çanakkale. *Tercüman*, 3.
- Kısakürek, N. F. (1977). Köksüzlük cumhuriyetle kemalini buldu!. *Sebil*. 2(62), 5.
- Kösoğlu: Gerçek bağımsızlık ancak her türlü emperyalizmi reddetmekle mümkün olur. (1977, 8 Ağustos). *Devlet*.
- Kösoğlu, N. (1971, 11 Ocak). Tanzimat hareketleri çevresinde yakın tarihimize bakışlar. *Devlet*, 6.
- Kudretli müreffeh ve büyük Türkiye İçin MHP programı*. (1973).
- Mırsiroğlu, K. (1970). Çanakkale Harbini Yeniden Değerlendirme Zarureti. *Tohum*. 4(48), 4.
- Okur, M. O. (2016). The meaning of Gallipoli in Turkish national identity. G. Metin (Ed.) *The Gallipoli Campaign The Turkish Perspective* içinde (s.173-180). Johnson Robert, Routledge, New-York.
- TBMM. (1970, 7 Nisan). *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 57. cilt, 9. toplantı, 75. Birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t09/c057/cs_09057057.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1980, 5 Şubat). *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 45. cilt, 19. toplantı, 30. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t19/c045/cs_19045030.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1979, 15 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 9. cilt, 2. toplantı, 53. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d05/c009/m_m_05009053.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1978a, 22 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3. cilt, 1. toplantı, 113. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d05/c003/m_m_05003113.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1978b, 26 Ocak). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 2. cilt, 1. toplantı, 98. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d05/c002/m_m_05002098.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1978c, 17 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3. cilt, 1. toplantı, 108. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d05/c003/m_m_05003108.pdf adresinden erişilmiştir.

- TBMM. (1966a, 19 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3. cilt, 1. toplantı, 50. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d02/c003/mm__02003050.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1966b, 22 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 4. cilt, 1. toplantı, 53. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d02/c004/mm__02004053.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1965, 12 Mayıs). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 27. cilt, 4. toplantı, 83. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS___/t04/c027/cs__04027083.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1967a, 8 Haziran). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 18. cilt., 2. toplantı, 115. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d02/c018/mm__02018115.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1967b, 18 Ocak). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 11. cilt, 2. toplantı, 32. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d02/c011/mm__02011032.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1970, 11 Aralık). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 9. cilt, 2. toplantı, 20. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d03/c009/mm__03009020.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBMM. (1964, 20 Şubat). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 27. cilt, 3. toplantı, 57. birleşim. 30 Mayıs 2024 tarihinde, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d01/c027/mm__01027057.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tuğrul, T. (2017). Millî görüş hareketinin temel karakterleri. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 617-657. <https://doi.org/10.18403/emakalat.317808>
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hâkimiyeti mefkuresi tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tutar, K. (1979). 18 Mart 1915'e: Bir tarih bir iman kalesi topraklarla yıkılır mı? *Millî Gençlik*. 2(34-35), 37.
- Türkdoğan, O. (2004). *Kültür değişme ve toplumsal çözülme*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türker, O. (1973, 29 Ekim). 1838 ticaret antlaşması ve ortak pazar. *Devlet*, 6-7.
- Türkeş, A. (1975). *Dokuz ışıık*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Uçar, T. (1979). Çanakkale'deki ruhaniyyet. *Tohum*. 10(116), 6.
- Zengin, B. (1978). Politika ve kültür. *Mavera*. 2(21), 32.

Yıldız, A. (2022). Bir araştırma metodolojisi olarak sistematik literatür taramasına genel bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22(2), 367-386.

Extended Abstract

The period between 1960 and 1980 marked a significant era in Turkish political history, characterized by the rise of right-wing politics and the emergence of diverse interpretations of the late Ottoman Empire and imperialism. The present study focuses on the multifaceted perspectives of Turkish right-wing politics during this period, examining how these perspectives were shaped by historical narratives and how they influenced contemporary political discourse. It explores the interpretations and discourses developed by different factions within the right-wing movement, particularly the nationalist and conservative/Islamist wings, regarding the decline of the Ottoman Empire and the Westernization process.

A central theme in right-wing discourse during this period was the attribution of the Ottoman Empire's decline to external forces, often referred to as “external powers.” This concept encompassed Western powers, Zionists, Freemasons, and communists, who were accused of conspiring to undermine and dismantle the empire. The Tanzimat Edict of 1839 and the Balta Limanı Commercial Treaty of 1838 were identified as pivotal moments in this process, marking the beginning of the Ottoman Empire's economic and cultural subjugation to Western influence. Right-wing intellectuals and politicians criticized the Tanzimat reforms for leading to the erosion of traditional Ottoman values and institutions, ultimately weakening the empire from within. The Balta Limanı Treaty, on the other hand, was seen as a symbol of economic imperialism, granting excessive privileges to foreign powers and undermining the Ottoman economy.

The concept of “external powers” served as a unifying factor for different factions within the right-wing movement, although the specific targets of this discourse varied. Nationalist factions primarily focused on Western powers and their domestic collaborators, accusing them of undermining national unity and promoting foreign interests. Islamist factions, on the other hand, emphasized the roles of Zionism and Freemasonry, portraying them as insidious forces working to destroy Islamic civilization. This multifaceted “external powers” discourse allowed right-wing politicians to mobilize support by appealing to a shared sense of victimhood and a desire to protect national interests.

The current study also examines the role of historical figures and events in shaping right-wing discourse. Sultan Abdülhamid II, who resisted Zionist attempts to purchase land in Palestine, was held up as a symbol of resistance against external pressures. The 31 March Incident, a failed counter-revolution against the Young Turks, was interpreted as a conspiracy orchestrated by Zionists and Freemasons to undermine the Ottoman Empire. These historical

narratives were used to reinforce the right-wing worldview and justify their political agendas.

The Gallipoli Campaign of World War I emerged as a potent symbol for the Turkish right during this period. The victory against Allied forces at Gallipoli was celebrated as a triumph over imperialism and a testament to the resilience and determination of the Turkish nation. The "Gallipoli spirit," characterized by unity, sacrifice, and unwavering faith, was held up as an example to be emulated in contemporary struggles against external threats. This narrative of resistance and victory resonated with the right-wing's emphasis on national pride and self-reliance.

The present study draws on a wide range of sources, including political party publications, parliamentary records, and the writings of prominent figures, to analyze the diverse interpretations and discourses that emerged within the right-wing movement. The analysis reveals the complex interplay between historical narratives, political ideologies, and contemporary events in shaping the right-wing's understanding of the late Ottoman Empire and imperialism. The study also highlights the role of intellectuals and politicians in constructing and disseminating these narratives, which served to mobilize support for specific policy agendas.

The findings of the present research contribute to a deeper understanding of the historical roots of contemporary Turkish politics and the ongoing debates surrounding national identity, Westernization, and the role of external powers in Turkish affairs. The study demonstrates how historical narratives can be used to construct political identities and mobilize support for specific policy agendas. It also underscores the importance of understanding the historical context in which these narratives emerged to critically evaluate their validity and impact.

In conclusion, the period between 1960 and 1980 was a crucial era in the development of Turkish right-wing politics. The diverse interpretations and discourses regarding the late Ottoman Empire and imperialism that emerged during this period continue to influence political debates and identity construction in Turkey today. This study provides a comprehensive analysis of these interpretations and discourses, shedding light on their historical roots, ideological foundations, and political implications. In doing so, it contributes to a deeper understanding of the complex and multifaceted nature of Turkish right-wing politics and its engagement with history and national identity